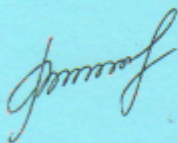

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

РЯЗАНОВ МИХАЙЛО ЮРІЙОВИЧ

УДК 340.12(091):340.15

ПРАВОВА СПАДЩИНА
У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2026

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія».

Опоненти:

доктор юридичних наук, професор
ПАРХОМЕНКО Наталія Миколаївна,
завідувач відділу теорії держави і права Інституту
держави і права імені В. М. Корського НАН України,
член-кореспондент НАН України, член-кореспондент
НАПрН України, заслужений юрист України

доктор юридичних наук, професор
БОБРОВНИК Світлана Василівна,
професор кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права Київського
національного університету імені Тараса Шевченка,
заслужений юрист України

доктор юридичних наук, професор
МАТВЄЄВА Лілія Георгіївна,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ

Захист відбудеться «12» червня 2026 року об 11:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.06 Національного університету «Одеська юридична академія» (65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Оксана СТЕПАНЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність роботи зумовлена глибокими трансформаціями правової системи України під впливом глобалізаційних процесів, євроінтеграційного вектора розвитку, наслідків радянської правової спадщини, а також повномасштабної російсько-української війни. У цьому контексті правова спадщина постає як чинник правової наступності, ідентичності та нормативної еволюції українського права.

Після здобуття незалежності Україна активно дистанціюється від радянської правової моделі та прагне гармонізувати законодавство відповідно до стандартів Європейського Союзу. Водночас, правова модернізація неможлива без урахування минулого правового досвіду. Правова спадщина як сукупність правових цінностей, традицій, інститутів, норм і правового досвіду виступає необхідною основою для цілісного розвитку національного права.

Особливого значення набуває взаємодія внутрішньої та зовнішньої правових традицій, які утворюють динамічне поле трансляції правових смислів. Їхня взаємодія формує правову спадщину як багатовимірну систему, що забезпечує спадкоємність і адаптацію національного права до сучасних потреб. В умовах глобальних змін та впливу міжнародних інституцій зростає необхідність збереження національної правової самобутності та правової ідентичності, континуїтет яких залежить від правової спадщини, котра виступає джерелом нових правових норм і підходів, що відповідають національній правовій культурі.

Актуальність дослідження правової спадщини зростає в умовах повномасштабної війни, яка загрожує і фізичному існуванню держави, і її правовому буттю. У цих обставинах правова спадщина виступає не тільки об'єктом історико-правового аналізу, а й ресурсом для захисту державності, забезпечення безперервності правового розвитку та збереження нормативної легітимності. Важливим є виявлення сталих елементів національної правової культури, що слугують основою подальшої адаптації та розвитку права. Дослідження правової спадщини має практичне значення для оновлення правової освіти, реформування судової системи, розвитку публічної влади та громадянського суспільства. Її врахування сприяє формуванню збалансованої моделі права, яка поєднує національні традиції з потребами сучасності.

Таким чином, актуальність дослідження правової спадщини у формуванні українського права визначається її важливістю для забезпечення правової ідентичності, спадкоємності, стабільності та адаптивності правової системи України у складних історичних, соціальних і правових умовах. Зберігається низка концептуальних прогалин, що зумовлюють постановку наукової проблеми цього дослідження. У сучасній юридичній науці правова спадщина переважно розглядається як характеристика історичної тяглості або складова правової

культури, тоді як відсутнє цілісне теоретико-правове пояснення механізмів переходу спадкових правових смислів у сферу чинного права та їх впливу на процеси його формування, легітимації й оновлення. Недостатньо визначеними залишаються категоріальний апарат і внутрішня структура правової спадщини, а також механізми трансляції правових смислів, через які історично сформовані цінності, принципи та інститути набувають нормативного значення. У зв'язку з цим дисертація спрямована на теоретичне осмислення взаємозв'язку «правова спадщина – трансляція – формування права» через обґрунтування форм і механізмів трансляції, введення категорії нормативного факта як точки актуалізації спадкового правового змісту в сучасній правотворчій і правозастосовній діяльності. Водночас потребує уточнення модель взаємодії правових традицій, оскільки процеси євроінтеграційної гармонізації нерідко здійснюються без належного теоретичного осмислення ціннісних підстав рецепції, що створює ризики нормативних розривів і зниження легітимності правових трансформацій. У цьому контексті у дисертації пропонується концепція правової спадщини як багатовимірної системи та структурного елемента правової матриці, що забезпечує континуїтет національного правового розвитку та дозволяє подолати фрагментарність доктринального розуміння правової спадщини, тим самим заповнюючи наявну теоретико-правову прогалину, пов'язану з відсутністю цілісної моделі переходу спадкового правового змісту у сучасну правову систему України.

Тема правової спадщини у формуванні українського права не була предметом спеціального комплексного дослідження у вітчизняній юридичній науці, хоча окремі аспекти вказаної теми студіювалися в наукових працях таких вчених, як: Авраменко Л. В., Атаманова Н. В., Баланюк Ю. С., Балинська О. М., Бедрій М. М., Бехруз Х. Н., Білозьоров Є. В., Білоконь М. В., Бобровник С. В., Бойко І. Й., Вовк Д. О., Вороніна І. М., Горбань В. І., Гусарев С. Д., Дідківський А. А., Дмитрієнко Ю. М., Достдар Р. М., Дудченко В. В., Едер П., Завальнюк В. В., Заморська Л. І., Караман М. В., Козюбра М. І., Кравченко С. П., Крусян А. Р., Лобода Ю. П., Луцький М. І., Матвєєва Л. Г., Мельничук О. С., Міма І. В., Оборотов Ю. М., Пархоменко Н. М., Погребняк І. В., Попсуєнко Л. О., Проць О. В., Савчин М. В., Селіванов В. М., Сироткин В. М., Скуріхін С. М., Терлюк І. Я., Усенко І. Б., Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Цуркан-Сайфуліна Ю. В., Шемшученко Ю. С.

Серед зарубіжних авторів, які досліджували правове минуле, правові традиції та вплив минулого на розвиток сучасного права, відзначаються роботи В. А. Богішича, Л. Буразіна, С. Ейзенштадта, Л. Фрідмана, Г. Дж. Бермана, Р. О. Якобсона, Д. Лубана, Р. Редфілда, Р. Давіда, Р. Коррадо, Сабо Ф. Гаутвіца, К. Е. фон Лінгентала.

Водночас, праці зазначених вчених не вичерпують багатогранної проблематики правової спадщини, що свідчить про високу актуальність і

необхідність комплексного та ґрунтового дослідження ролі правової спадщини у формуванні національного права України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в рамках наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» в контексті теми «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842), а також у рамках плану науково-дослідної роботи кафедри загальної теорії права та держави «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України» Національного університету «Одеська юридична академія» на 2016–2020 роки, а також у рамках наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» в контексті теми «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 роки (державний реєстраційний номер 0122U000266) та плану науково-дослідної роботи кафедри загальної теорії права та держави «Право і держава ХХІ століття: генезис, сучасність, перспективи» Національного університету «Одеська юридична академія» на 2021–2025 роки.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на основі системного аналізу правової спадщини України з'ясувати її роль у зміцненні національної правової культури, визначити її вплив на формування маркерів української ідентичності та української національної правової системи, розмежувати ключові поняття правової спадщини, окреслити механізми її трансляції та обґрунтувати впровадження правових новацій.

Для досягнення поставленої мети в дослідженні вирішувались такі основні завдання:

- розкрити сутність феномена «правова спадщина» як багатовимірної системи та визначити поняття «правова спадщина»;

- дослідити суттєву роль правової спадщини у формуванні українського права; розмежувати поняття «правова спадщина», «правовий спадок» та «правове надбання», обґрунтувавши їх функціональну специфіку;

- проаналізувати роль правової спадщини у формуванні світоглядних і правових установок та процесів передачі правової спадщини між поколіннями;

- студіювати процес трансляції правової спадщини як багаторівневої системи, з урахуванням її форм, механізмів і ролі у збереженні правової ідентичності;

- проаналізувати семіотичні засоби (слова, тексти, ритуали) як механізми комунікації та закріплення правової спадщини;

- визначити ієрархічну структуру правової спадщини через її знакові прояви;

- дослідити роль правових артефактів у збереженні правової спадщини;

- класифікувати правові артефакти за їх функціями та значенням у правовій спадщині, визначити їх роль у регуляції суспільних відносин;

- розглянути способи взаємодії зовнішньої та внутрішньої правових традицій українського права (домінація та гібридизація) у правовій динаміці;

студіювати правову спадщину дохристиянського періоду, зокрема звичаєве право, сакральні основи, функціонування інститутів громади та первинних міжнародних відносин;

визначити особливості візантійського впливу на українське право, його релігійні та правові аспекти, включно з рецепцією канонічного права;

проаналізувати литовсько-польський період формування правової системи України, зокрема роль Литовських статутів та Магдебурзького права;

дослідити правову спадщину козацько-гетьманської доби, її вплив на формування демократичних принципів та розвиток національної правової культури;

визначити особливості австро-угорської правової спадщини, її внесок у розвиток судової системи, нотаріату та парламентаризму;

проаналізувати правову спадщину зверхності російської імперії, зокрема прояви правового дуалізму та централізації законодавства;

розглянути правову спадщину періоду Української Центральної Ради, Гетьманату та Західноукраїнської Народної Республіки;

дослідити радянську правову спадщину, її вплив на трансформацію правової системи України та формування правових інститутів;

визначити роль правової спадщини у збереженні національної ідентичності та забезпеченні закономірного розвитку правової системи України;

проаналізувати роль суб'єктів правової спадщини у створенні балансу між правовим минулим і сучасними новаціями.

Об'єктом дослідження є феномен правової спадщини як явище правової реальності, що впливає на виникнення, еволюцію та перспективи розвитку українського права.

Предметом дослідження є правова спадщина у формуванні українського права.

Методи дослідження, застосовані в дисертаційній роботі, обумовлені необхідністю комплексного аналізу правової спадщини як феномена, що охоплює різні аспекти правової культури. Методологічна база дослідження ґрунтується на використанні загальнонаукових та спеціально наукових методів пізнання, принципів та підходів, які допомагають вивчити правову спадщину в її багатогранності та динаміці.

Принцип історизму в дослідженні правової спадщини України дозволяє виявити еволюційний характер національної правової системи та її взаємозв'язок з історичними умовами. Він розкриває механізми формування правової спадщини, котра виступає джерелом національного права, та показує вплив правових здобутків минулого на розвиток правової культури й законодавства України.

Принцип системності забезпечує аналіз правової спадщини у взаємозв'язку її складових: правової культури, правових традицій і правових артефактів.

Завдяки цьому підходу простежується інтеграція правових артефактів, мови права, правового досвіду та інших елементів у сучасну правову систему.

Принцип плюралізму враховує різноманіття джерел, регіональних і культурних особливостей, що вплинули на українську правову систему. Цей принцип допомагає уникнути уніфікації правових підходів і виявляє багатогранність національного права.

Принцип міждисциплінарності передбачає використання знань з історії, соціології, етнології, філософії та політології для глибшого осмислення правової спадщини. Інтеграція міждисциплінарних підходів дозволяє простежити вплив соціальних, економічних і культурних умов на формування правових норм і на їхню адаптацію до сучасних викликів.

Принцип інтегративності забезпечує всебічне дослідження правової спадщини, враховуючи її соціальні, культурні та історичні аспекти. Він виявляє взаємозв'язок між історичними ідеями та новаціями у правовій сфері, сприяє формуванню балансу між традиціями та сучасними запитами права.

Окрім цього, для дослідження правової спадщини як сукупності правових явищ, застосовувався аксіологічний підхід, котрий дозволив проаналізувати правову спадщину через призму правових цінностей та визначити її місце в контексті сучасних правових реалій (підрозділ 1.1). Він дав змогу виокремити ключові правові цінності, які сформувалися в процесі історичного розвитку України (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6, 3.7), і які трансформуються у сучасних правових реаліях та знаходять своє відображення у правовій практиці, науці, правовій освіті (підрозділ 4.3).

Антропологічний підхід уможливив дослідити вплив правової спадщини на формування правової свідомості особистості та її підтримку в різних культурних та соціальних контекстах. Урахування цих контекстів виявило, як правові традиції, цінності та досвід, через призму правової взаємодії індивідів, інтегруються в соціальну тканину суспільства (підрозділ 4.4).

Герменевтичний підхід дозволив осмислити процеси інтерпретації правової спадщини у правовій культурі України (підрозділи 1.1, 1.5), розкрити зміст правових текстів, рішень судів, а також інших юридичних документів (що є важливим для збереження і передачі правового досвіду (підрозділи 2.3, 3.2)), та дослідити зміну їх значень в різних історичних та соціальних контекстах.

Семіотичний підхід сприяв дослідженню правових артефактів як носіїв правових значень та символів, що передаються між поколіннями (підрозділ 2.2).

Діяльнісний підхід розглядає правову спадщину як творчий процес, що включає і результати діяльності, і способи її здійснення (підрозділи 2.2, 2.3). Він дозволив визначити модель функціонування правової спадщини в сучасній правовій системі України та прогнозувати шляхи її адаптації до нових викликів (підрозділи 4.2, 4.4).

Інтегративний підхід виступає узагальнюючою методологічною стратегією, що розглядає правову спадщину як цілісну систему нормативних, культурних, моральних, символічних і комунікативних вимірів права. Він відповідає постнекласичній парадигмі та забезпечує гнучкість у дослідженні правосвідомості і правової ідентичності (підрозділи 1.1, 1.2, 2.4, 4.3.).

Діалектичний метод допоміг виявити зв'язки між минулим і сучасним у правовій системі України та простежити трансляцію правових норм і традицій через правові інститути (підрозділи 1.6, 4.1).

Системно-структурний метод дав змогу розглядати правову спадщину як систему взаємопов'язаних елементів (правових норм, цінностей, інститутів та артефактів), визначивши її роль у формуванні правової ідентичності (підрозділи 2.1, 2.2).

Функціональний метод розглядає правову спадщину як частину правової системи, що забезпечує її розвиток, адаптацію до нових викликів і підтримання правопорядку (підрозділи 2.1, 2.2).

Порівняльно-правовий метод використовувався для аналізу правових традицій різних історичних періодів та їх впливу на сучасну правову систему України (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6, 3.7). Цей метод дозволив виявити специфіку української правової спадщини на різних етапах розвитку, визначити вплив інших держав і окреслити її унікальні риси у порівнянні з іншими правовими системами (підрозділи 3.3, 4.4).

Історико-правовий метод дозволив простежити еволюцію правової спадщини України та визначити, як правові традиції, цінності та інститути (різних історичних епох) впливали на формування сучасної правової системи України (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6, 3.7).

Соціологічний метод дозволив проаналізувати правову свідомість і культуру сучасного суспільства, виявити вплив соціальних змін на правову спадщину, її роль у формуванні національної ідентичності та зміцненні правопорядку (підрозділи 3.1, 3.4, 4.1, 4.3).

Формально-логічний метод був використаний для формулювання понять та аналізу правових категорій, що стосуються правової спадщини, а також для обґрунтування визначень і класифікацій, пов'язаних з правовими нормами, традиціями та артефактами (підрозділи 1.3, 3.5).

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження склали наукові праці вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі загальної теорії держави і права, історії держави і права, порівняльного правознавства, філософії права, інших галузевих правових наук.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є одним із перших комплексних студій, де з використанням сучасних наукових праць і методів наукового пізнання визначено теоретико-правові засади правової спадщини у формуванні українського права. У

дисертаційному дослідженні отримані такі результати, що мають наукову новизну:

уперше:

з'ясовано значення правової спадщини у формуванні українського права (вузьке і широке). У вузькому значенні формування українського права розуміється як процес нормативного оформлення вкорінених у національну свідомість правових смислів, котрі втілені у принципах, цінностях, досвіді тощо (що реалізуються у житті завдяки нормативному факту – своєрідному «акту перетину» між історично зумовленою традицією та сучасною правотворчістю). У широкому значенні формування українського права постає як поступовий і багаторівневий процес еволюції національного права на основі правової спадщини, у межах взаємодії внутрішньої та зовнішньої правових традицій;

обґрунтовано виокремлення форм трансляції правової спадщини (нерефлексивну та рефлексивну), в межах яких виявляються гібридні механізми трансляції. В нерефлексивній формі: внутрішня правова традиція та правовий менталітет; у рефлексивній формі: зовнішня правова традиція, юридична наука, правотворча діяльність, правоінтерпретаційна діяльність; а також виокремлено гібридні механізми трансляції, які функціонують в межах обох форм, а саме правову поведінку та правові інститути;

сформульовано розуміння правової спадщини дохристиянського періоду як цілісної системи цінностей, норм і обрядових практик (ритуалів), що втілені у регулятивних механізмах (колективне самоврядування, звичаєве право, ранні міжнародно-договірні практики та сакральне уявлення справедливості). Вони кристалізувалися на основі язичницького світогляду, громадсько-родових звичаїв, завдяки яким утверджувалася колективна відповідальність і єдність моральних і правових приписів, забезпечуючи формування фундаменту української правової системи задовго до запровадження християнства;

надано визначення правового артефакту як первинної одиниці правової спадщини, що має знакову форму та виконує репрезентативну функцію, фіксуючи й передаючи правові смисли у вигляді норм, принципів права, правових цінностей;

визначено правову матрицю як концептуальну модель, що дає змогу структурно та функціонально охопити триєдність елементів правової системи (в широкому сенсі): правової культури, правової спадщини та правових традицій. Її віссю постає правова ідентичність, котра є інтегрованим відображенням правових цінностей, історично сформованого правового досвіду й соціокультурних особливостей, утілених у сучасній правовій реальності;

надано визначення зовнішньої та внутрішньої правових традицій розвитку українського права, згідно з яким внутрішня правова традиція – це історично сформований правовий континуїтет, що виражає процес становлення, збереження та трансформації локальних та загальнонаціональних правових

звичаїв, інститутів, норм, форм правозастосування та соціокультурних практик саморегуляції, які формувалися в процесі історичного правотворення українського народу та підтримують національну правову ідентичність і спадкоємність національної правової системи; а зовнішня правова традиція – це форма правового впливу, пов'язана із запозиченням, адаптацією зовнішніх правових інститутів, принципів, доктрин у межах національної правової системи, котра сприяє адаптації та пристосовуваності українського права до зовнішніх викликів, що, залежно від моделі взаємодії з внутрішньою правовою традицією, може призводити як до збереження правової самобутності (у випадку гібридизації), так і до її зміни (у випадку домінації);

означено моделі взаємодії зовнішньої та внутрішньої правових традицій. Домінація зовнішньої правової традиції над внутрішньою проявляється тоді, коли правові норми витісняють локальні звичаєві практики в процесі централізації та уніфікації правової системи, що зумовлює формування нових або модернізацію існуючих національних правових інститутів під впливом наднаціональних правових стандартів. Гібридизація передбачає поєднання правових інститутів, принципів і доктрин (запозичених через зовнішню правову традицію) з усталеними елементами внутрішньої правової традиції, що сприяє збагаченню національної правової системи, підвищує її адаптивність і пристосовуваність, а також забезпечує збереження правової самобутності шляхом оновлення та актуалізації традиційних елементів у контексті сучасного правового простору;

виявлено структуру правової спадщини крізь її знакові прояви (правові артефакти, правову традицію, мову права, правове мислення, правосвідомість, образ права), що створюють ієрархічну структуру впливу на правову культуру;

удосконалено:

розуміння права (в контексті інтегративного праворозуміння) як комплексної системи нормативного регулювання суспільних відносин, яка функціонує через правові та державні інститути, відображає ціннісні орієнтири, правові уявлення та правову культуру, виступаючи формалізованим виразом правової спадщини і правової традиції в межах соціокультурного простору певної спільноти;

усвідомлення правової спадщини як багатовимірної системи, котра охоплює сукупність (історично сформованих і успадкованих від попередніх поколінь) правового досвіду, правових артефактів, які слугують фундаментальною основою для підтримки та розвитку національної правової системи, забезпечуючи її стабільність, наступність і закономірність еволюції;

сприйняття правової спадщини України як багатовимірної системи, яка забезпечує закономірність та наступність еволюції українського права шляхом збереження, трансляції та адаптації власної правової спадщини, котра складається з національних правових традицій, національного правового досвіду, доктринальних ідей, принципів та механізмів правового регулювання,

що виникли впродовж різних історичних етапів (періодів) та визначили унікальність української правової ідентичності;

осягнення еволюції українського права як послідовної змінюваності правових явищ, що відбувається під впливом зовнішньої та внутрішньої правових традицій. Цим забезпечується історична наступність і правотворча здатність адаптуватися до суспільних трансформацій, зберігаючи власну цілісність та унікальність;

класифікацію видів правової традиції за класифікаційними критеріями обсягу та характеру впливу на правову систему, на підставі якого пропонується виокремлювати зовнішню правову традицію (яка визначає загальноцивілізаційний вимір права), і внутрішню правову традицію (котра є проявом внутрішньонаціонального виміру права);

розуміння зовнішньої та внутрішньої правових традицій. Внутрішня – це історично обумовлена система правових звичаїв, локальних норм, механізмів правозастосування та соціокультурних практик, що формується у межах національної правової ідентичності, забезпечуючи спадковість, збереження та адаптацію традиційного правового досвіду до сучасних умов. Зовнішня – це історично сформована система правових інститутів, принципів, доктрин, що виникла під впливом цивілізаційних, наднаціональних і міжнародних правових процесів, забезпечуючи модернізацію, адаптацію та уніфікацію правової системи в межах глобального правового простору;

бачення взаємодії зовнішньої та внутрішньої правових традицій як необхідної умови функціонування національної правової системи. Зовнішня правова традиція надає праву системності, формалізує та стандартизує його, забезпечуючи відповідність наднаціональним стандартам. Внутрішня правова традиція, зі свого боку, забезпечує гнучкість правової системи, адаптуючи загальнонаціональні норми до сучасних потреб і зберігаючи історичні правові особливості;

обґрунтування ідеї, що становлення та розвиток правової спадщини є результатом взаємодії зовнішньої та внутрішньої правових традицій, чим забезпечується континуїтет правового розвитку, правова унікальність і здатність до адаптації в сучасних умовах. Відповідно, правова спадщина виступає важливим чинником формування правової ідентичності, забезпечуючи безперервний зв'язок між минулим, теперішнім і майбутнім у праві;

розуміння процесу формування сучасної української правової системи, що залежить від збереження і трансформації правової спадщини;

підходи до класифікації правових артефактів, зокрема їх розподіл на матеріальні та нематеріальні, що дозволило глибше осмислити їхню роль у формуванні правової спадщини та забезпеченні правової наступності;

сприйняття правової ідентичності як центрального ядра правової системи, яка формується на стику взаємодії трьох елементів: правової культури, правової спадщини, правової традиції;

набули подальшого розвитку:

визначення ролі національної правової спадщини у формуванні стійкого підґрунтя для розвитку української правової системи, шляхом утримання правової пам'яті та ціннісного фундаменту, що створює послідовність між правовим минулим і сучасними новаціями;

положення щодо усвідомлення правової традиції як механізму трансляції правової спадщини в щоденну правову практику та провідника для інтеграції європейських стандартів. Завдяки традиціям, правова система, з одного боку, відкривається до нових ідей, а з іншого, зберігає легітимність і національну правову ідентичність;

розуміння трансляції правової спадщини як багаторівневого процесу актуалізації, передавання, адаптації та оновлення історично сформованих правових смислів, що здійснюється в межах конкретного соціокультурного контексту та спрямований на забезпечення спадкоємності й легітимації права;

положення про роль правової спадщини у контексті її впливу на професійну правову культуру.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані:

у правотворчій діяльності – з метою вдосконалення законодавства України з урахуванням правової спадщини та її впливу на формування сучасної правової системи;

у науково-дослідній діяльності – для подальших студій правової спадщини через її історичні та сучасні прояви, що дозволить поглибити розуміння української правової культури та її трансформацій в умовах глобалізації;

у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності правозастосування, збереження правових традицій та підвищення правосвідомості серед правозастосовувачів;

у навчальному процесі – під час викладання дисциплін, пов'язаних з історією українського права, порівняльним правознавством та правовою культурою, а також для розробки навчальних посібників, підручників та методичних рекомендацій з відповідних курсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано автором самостійно. Наукові результати і висновки отримані дисертантом на підставі власних досліджень. Особистий внесок у публікаціях, виконаних у співавторстві, вказано у списку праць, опублікованих за темою роботи.

У статті «Mediation and the right to a fair trial: legal heritage or anomaly of the legal sphere» (*Amazonia Investiga*. 2024. № 13(79). Р. 165–176) автором досліджено розвиток і функціонування медіації та її узгодження з українськими правовими традиціями.

У статті «Legal anomalies within human rights implementation in court: Ukrainian heritage and perspectives» (*Access to Justice in Eastern Europe*. 2021.

№ 4(12). Р. 90–103) проведено ретроспективний аналіз правових аномалій (як проявів негативної правової спадщини), пов'язаних із предметом реалізації прав у суді, а також аномалій, що опосередковано впливають на можливість і повноту такої реалізації.

У статті «The categories «legal tradition» and «anomaly of the legal sphere» in the context of regulation of innovations of modern society» (*Amazonia Investiga*, 2020. № 9(25). Р. 411–417) автором обґрунтовано, що розвиток будь-якого суспільства неможливий без використання запозичень минулих історичних епох, що знайшли своє відображення у правовій спадщині.

У статті «Surrogacy as a method of supporting reproductive technologies in Ukraine and a foreign method of its legal regulation» (*Amazonia Investiga*. 2019. № 8(22). Р. 121–128) розглядається феномен сурогатного материнства як динамічного правового інституту, розвиток якого зумовлений трансформацією традиційних уявлень про батьківство, походження дитини та сімейні правовідносини в умовах розвитку допоміжних репродуктивних технологій.

У статті «Естетика сучасного українського права: переосмислення крізь призму правової спадщини» (*Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 45–48) автором доведено, що естетика українського права базується на автентичних цінностях і національній правовій спадщині.

У тезах доповіді «Роль юридичної освіти у формуванні правової еліти та визначенні пріоритетів правового розвитку» (*Модернізація підходів до підготовки наукових кадрів у галузі права* : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, Київ, 2 січня – 12 лютого 2023 року. С. 91–93) здійснено концептуальне осмислення ролі юридичної науки та освіти в Україні як ключового чинника формування професійної правничої спільноти.

У тезах доповіді «Правова доктрина як джерело права в релігійних правових системах» (The world of modern technologies and inventions : The 4th International scientific and practical conference, Vienna, October 10–13, 2023. Р. 118–121) автором здійснено теоретичне осмислення природи правової доктрини як форми трансформації наукових ідей у складову практичного правозастосування.

Наукові ідеї та висновки, що належать співавторам опублікованих наукових праць, у дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Висновки і положення дисертаційного дослідження обговорювалися на кафедрі загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія».

За темою наукової розвідки було представлено доповідь на засіданні Південного регіонального центру Національної академії правових наук України, за результатами якої отримана позитивна оцінка проведеної роботи та отриманих наукових результатів.

Підсумки опрацювання проблеми в цілому, окремих її аспектів, сформульовані узагальнення і висновки були оприлюднені на національних

та міжнародних конференцій: «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); «Концептуалізація та використання правової спадщини» (м. Одеса, 26 грудня 2018 р.); «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 вересня 2018 р.); «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.); «Тенденції розвитку та правовий образ сучасної держави» (м. Одеса, 20 грудня 2019 р.); «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.); «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 15 травня 2020); «Розвиток науки і техніки: проблеми та перспективи» (м. Київ, 21 травня 2020 р.); «Organization of scientific research in modern conditions '2020» (Seattle, 2020); «Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)» (м. Одеса, 17 квітня 2021 р.); «Юриспруденція сьогодні: між апологією і креативністю. Пам'яті професора Ю. М. Оборотова (до 75-річчя від дня народження д.ю.н., професора Ю. М. Оборотова)» (м. Одеса, 17 вересня 2021 р.); «Розвиток сучасного права та держави в юридичній теорії та практиці: матеріали всеукраїнського круглого столу (онлайн), присвяченого 25-річчю Національного Університету «Одеська юридична академія» та 175-річчю Одеської школи права» (м. Одеса, 25 листопада 2022 р.); «Розвиток сучасного права та держави в юридичній теорії та практиці» (м. Одеса, 25 листопада 2022 р.); «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)» (м. Одеса, 17 червня 2022 р.); «Модернізація підходів до підготовки наукових кадрів у галузі права: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації» (Київ, 2 січня – 12 лютого 2023 року); «The world of modern technologies and inventions: The 4th International scientific and practical conference» (Vienna, October 10–13, 2023); «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.); «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.); «Конституційне будівництво в умовах війни: досвід України» (м. Ужгород, 20 червня 2025 р.).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли своє відображення в сорока одній науковій праці, а саме: у двадцяти одній статті, з яких тринадцять статей опубліковано у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, чотири статті – у виданнях, включених до наукометричних баз Scopus та Web of Science Core Collection, чотири статті у наукових періодичних виданнях інших держав, а також у дев'ятнадцятих надрукованих тезах доповідей (котрі були представлені на міжнародних та національних науково-

практичних конференціях і круглих столах), а також у одній публікації, що додатково відображає одержані наукові результати.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації (українською та англійською мовами), вступу, чотирьох розділів, які містять двадцять підрозділів (два з яких поділені на пункти), висновків, списку використаних джерел та додатків. **Загальний обсяг дисертації** становить 525 сторінок, із них основного тексту 434 сторінки. Список використаних джерел містить 696 найменування і розміщений на 71 сторінках. Додатки розміщені на 8-ми сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, зазначено зв'язок обраної теми з планами науково-дослідних робіт, сформульовано мету і завдання наукової розвідки, визначено об'єкт, предмет, методи і принципи дослідження, викладено наукову новизну роботи, висвітлено практичне значення й апробацію результатів дослідження, особистий внесок здобувача, наведено публікації за темою дослідження, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1. «ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА» складається з п'яти підрозділів, в яких правова спадщина розглядається як багатовимірна система, що поєднує правові цінності, норми та досвід попередніх епох, і забезпечує безперервність, стабільність та легітимність правового розвитку.

У підрозділі 1.1. **«Методологічні аспекти дослідження феномену правової спадщини»** обґрунтовано методологічну базу дослідження правової спадщини як складної багатовимірної системи, що забезпечує континуїтет правового розвитку. Визначено, що правова спадщина постає системою зв'язків, відносин і результатів правового розвитку попередніх епох, утілених у сукупності правових норм, цінностей і досвіду, завдяки яким право існує, функціонує та розвивається.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на поєднанні аксіологічного, антропологічного, соціологічного та герменевтичного підходів. Їх інтегративне поєднання забезпечує цілісне бачення права як багатовимірного явища – нормативного, культурного, морального й духовного. Застосування системного, функціонального й синергетичного підходів дозволило досягнути правову спадщину як динамічну самоорганізовану систему, що поєднує минуле, сучасне і майбутнє.

Визначено її основні функції – онтологічну, ідентифікаційну, регулятивну, легітимаційну та проєктивну, які забезпечують безперервність розвитку правової системи та підтримки правової культури.

Підкреслено, що інтегративне праворозуміння надає дослідженню міждисциплінарного характеру, поєднуючи методи філософії, соціології, антропології та семіотики, що дозволяє осмислити правову спадщину як цілісний феномен сучасного правового буття.

У підрозділі 1.2. **«Правова спадщина як культурно-історичний феномен і фактор правового розвитку»** обґрунтовано, що правова спадщина виступає системою правових артефактів (*норм, інститутів, цінностей*), котрі зберігають і передають культурний код права (*принципи свободи, рівності, справедливості*), який визначає сутність права як соціокультурного явища. Як частина правової культури, правова спадщина виконує *онтологічну функцію* (збереження базових цінностей), і *регулятивну* (адаптацію смислів до нових умов), забезпечуючи стабільність та оновлення правового розвитку.

Проаналізовано поняття «*правовий спадок*», «*правова спадщина*» і «*правове надбання*», які розмежовано так: *правовий спадок* – пасивна сукупність переданих цінностей; *правова спадщина* – результат їх осмислення та систематизації; *правове надбання* – універсальний обсяг правових цінностей національного значення. Лише інтерпретований правовий спадок стає правовою спадщиною, що формує континуїтет правової культури.

У структурі правової спадщини виокремлено *внутрішній рівень* – архетипи, принципи, цінності, та *зовнішній рівень* – їх відтворення у сучасних правових формах. Розглянуто *соціокультурний, інформаційний і практичний підходи*, які розкривають спадщину як динамічну систему збереження, адаптації та трансляції правових смислів.

Сформульовано концепцію правової спадщини як морфологічно структурованої, семіотично вкоріненої системи, що охоплює *зміст* (цінності, традиції, ідеї); *механізми трансляції* (інститути, правову традицію, менталітет); *нормативну актуалізацію* (нормативні факти) і *результат* (формування нових правових форм). Правова спадщина визначається джерелом динаміки права, його ідентичності та континуїтету, що забезпечує легітимацію нових правових норм, спадкоємність інституційного розвитку й збереження культурного коду національної правової системи.

У **підрозділі 1.3. «Форми і механізми трансляції правової спадщини»** обґрунтовано, що трансляція правової спадщини є багаторівневим процесом актуалізації, передавання, адаптації й оновлення історично сформованих правових смислів, спрямованим на забезпечення спадкоємності та легітимації права. Правова спадщина розглядається як символічний ресурс, зміст якого постійно переосмислюється у соціокультурному контексті, зберігаючи, водночас, нормативну силу та історичну тяглість.

З'ясовано, що процес трансляції включає культурний відбір, інтерпретацію й цілепокладання, які визначають напрями правового розвитку. У межах правової культурології процес трансляції забезпечує ідентифікацію права через правову свідомість, комунікацію та поведінку, поєднуючи минуле і сучасне у правовій системі.

Показано, що правова пам'ять виконує нормативну функцію; не лише відтворює знання, а й задає межі допустимого, фіксуючи сталі цінності, які виступають критеріями оцінки нових правових явищ. Завдяки цьому правова спадщина набуває рис нормативного ресурсу, який підтримує її присутність у сучасному правовому мисленні.

Встановлено дві форми трансляції: *нерефлексивну*, засновану на внутрішній правовій традиції та правовому менталітеті, і *рефлексивну*, яка базується на зовнішній правовій традиції й охоплює юридичну науку, правотворчу і правоінтерпретаційну діяльність. Перша відтворює спадкові правові смисли інтуїтивно; друга забезпечує їх критичне осмислення, систематизацію та оновлення.

Доведено, що *гібридні механізми трансляції* реалізуються через правові інститути та правову поведінку.

Узагальнено, що правова спадщина є джерелом змісту права і взірцем нормотворення, забезпечуючи зв'язок між традиційним і модерним, локальним і універсальним. Це гарантує формування відкритої, але культурно вкоріненої системи національного права, у якій правова спадщина виступає чинником легітимності, спадковості та саморозвитку.

У підрозділі 1.4. «**Становлення та розвиток правової спадщини (внутрішня та зовнішня правові традиції)**» обґрунтовано, що становлення й розвиток правової спадщини визначаються її подвійною природою – історичною та культурною. Право трактується як динамічний феномен, у якому минуле постійно присутнє в сучасності, а спадщина – як активний чинник розвитку, що підтримує безперервність змісту та культурно-ціннісну ідентичність правової системи.

Встановлено, що структурна цілісність правової спадщини забезпечується взаємодією внутрішньої правової традиції (звичаєві практики, моральні норми, колективна пам'ять) і зовнішньої правової традиції (інститути, доктрини, правотворчі моделі). Їх баланс формує рівновагу між стабільністю і модернізацією, традиційним та інноваційним у розвитку права.

З'ясовано, що в процесі модернізації взаємодія традицій набуває форм домінації або гібридизації. Оптимальною визнається гібридна модель, що поєднує відкритість до зовнішніх впливів із збереженням національної самобутності.

Сформульовано концепцію правової матриці як інтегративної моделі, що поєднує правову культуру, спадщину та традиції навколо ідеї правової ідентичності, забезпечуючи стабільність і водночас здатність національного права до адаптації в умовах цивілізаційних змін.

У підрозділі 1.5. «**Формування права крізь призму трансляції правової спадщини: роль нормативного факту**» розкрито формування права як результату взаємодії правової культури, спадщини та традиції в межах єдиної правової матриці. Центральним концептом визначено *нормативний факт* – момент, коли правова ідея набуває суспільного й юридичного визнання, поєднуючи культурний, історичний та аксіологічний виміри права.

З'ясовано, що нормативний факт виконує функції правового переходу, соціальної легітимації, історичної пам'яті та трансляції, забезпечуючи спадковість правової системи. Виокремлено шість основних типів нормативних фактів: правотворчі, рецептивні, інституційні, трансляційні, символічні та цивілізаційні, що репрезентують різні шляхи еволюції права.

Розмежовано *вузьке й широке* розуміння формування права: у першому воно визначається як процес нормативного оформлення вкорінених у

національну свідомість правових смислів, у другому – як поступовий і багаторівневий процес еволюції національного права на основі правової спадщини. Встановлено, що їх взаємодія забезпечує баланс між стабільністю та динамікою, дозволяючи праву зберігати традиційні основи й реагувати на нові цивілізаційні виклики.

Показано, що нормативний факт є сполучною ланкою між внутрішньою та зовнішньою правовими традиціями. Доведено, що трансляція та формування є взаємодоповнюваними процесами: трансляція забезпечує оновлення правових ідей, а формування надає їм інституційної форми й стабільності. Так виникає історико-культурний цикл, у якому *правова спадщина* становить зміст, *трансляція* – механізм, а *формування* – результат, що гарантує єдність, адаптивність і наступність українського права.

Розділ 2. «МОРФОЛОГІЯ ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ» складається з чотирьох підрозділів та чотирьох пунктів, у яких наведено підходи до аналізу внутрішньої структури правової спадщини, визначено її морфологічні, семіотичні та типологічні характеристики.

У підрозділі 2.1. **«Формально-структурний зріз правової спадщини: загальна характеристика»** обґрунтовано, що морфологія права постає як вчення про форми та архітектуру правової культури, у межах якої правова спадщина розглядається як цілісна система, що акумулює цінності, норми, інститути та традиції, забезпечуючи спадкоємність правового розвитку.

Визначено, що внутрішня структура спадщини має багатовимірний характер: традиція виконує роль смислової осі, а цінності, інститути, норми та практики утворюють поле взаємодії, у якому актуалізується правовий досвід. Виокремлено три рівні формально-структурної організації правової спадщини: *верхній* – принциповий (що охоплює основоположні принципи права), *середній* – інституційно-практичний (законодавство, судова практика, інститути), та *нижній* – нормативний (правова норма як базовий елемент права).

Розмежовано поняття *«правова традиція»* і *«традиція права»*: перша відображає зміст права як ідейно-ціннісного комплексу, друга – усталені практичні моделі правової практики. Такий поділ розкриває взаємозв'язок між концептуальною та поведінковою площинами права.

Доведено, що правова спадщина виконує регулятивну та організаційну функції, утримуючи баланс між традиційним і модерним, локальним і універсальним. Показано, що в сучасній теоретико-правовій думці морфологічне осмислення правової спадщини відбувається в межах *ноосферного, екологічного та лімологічного підходів*, котрі тлумачать її як систему підтримки правового балансу, культурної ідентичності й ціннісної різноманітності.

Узагальнено, що правова спадщина є морфологічно структурованою, багаторівневою системою, в якій зосереджено правовий досвід, правові

артефакти та ментальні коди, і котра забезпечує збереження культурного коду національної правової системи.

У підрозділі 2.2. «Семіотичність правової спадщини у її артефактах (інформаційно-семіотичне розуміння правової спадщини)» розкрито інформаційно-семіотичну природу правової спадщини як системи, що поєднує матеріальне, смислове й знакове в межах правової культури. Правова спадщина розглядається як історично успадкована частина правової культури – механізм збереження, кодування й передачі правових знань, традицій і цінностей.

Визначено три виміри правової спадщини: *артефактний* – об’єктивовані форми фіксації правового досвіду; *символічний* – когнітивно-ціннісне наповнення права; *знаковий* – комунікація та відтворення правових смислів. На знаковому рівні функціонують такі прояви спадщини, як *правова традиція, мова права, правове мислення, правосвідомість і образ права*, що забезпечують передачу та інтерпретацію правових значень.

Показано, що правова культура є універсальним механізмом інформаційної організації, через який здійснюється акумуляція та трансляція правового досвіду. Завдяки цьому правова спадщина функціонує як інформаційно-семіотична система, у якій правові артефакти зберігають, смисли концептуалізують, а знаки пов’язують правові ідеї.

З’ясовано, що правова спадщина є не лише сховищем знань, а й активним каналом культурної комунікації, який через систему символів підтримує спадкоємність і стабільність правових цінностей, відкриваючи простір для їхнього оновлення відповідно до сучасних цивілізаційних викликів.

У підрозділі 2.3. «Типологічні характеристики та критерії класифікації правової спадщини» розкрито методологічні засади класифікації та типологізації правової спадщини. Класифікація визначається як упорядкування об’єктів правової спадщини за їхніми сутнісними властивостями, що забезпечує системність і порівняльний аналіз. Виокремлено дескриптивну (описову) та структурну (аналітичну) форми класифікації. Класифікація охоплює правові норми, інститути, правозастосовні рішення, цінності, ритуали, й виступає необхідним інструментом теоретичного пізнання та практичного впорядкування правового досвіду. Типологізація розглядається як метод виявлення глибинних закономірностей розвитку права, що дає змогу встановити спільне й відмінне між правовими системами. У межах цивілізаційного підходу виділено *внутрішньоінформаційний, міжінформаційний і регіонально-епохальний* рівні типології, які відображають історико-культурну тяглість правових ідей.

За функціонально-змістовими критеріями визначено духовний, історичний, соціальний і матеріальний типи спадщини; за способом комунікації – безпосередній (через досвід) та опосередкований (через текст і контекст); за характером впливу – релігійний та світський. Основними критеріями класифікації виступають форма вираження, сфера застосування, ступінь

нормативності, інституційна належність і галузева приналежність, на підставі чого виокремлюється нормативна і ненормативна, матеріальна і процесуальна, формальна і неформальна спадщина.

Показано, що класифікація є не лише технічною систематизацією, а способом наукового осмислення правової спадщини, котрий інтегрує історичний досвід у сучасне правове мислення та сприяє формуванню національної стратегії правового розвитку.

Підрозділ 2.4. «Окремі аспекти морфології правової спадщини: артефакт, цінність, досвід, суб'єкт» складається з чотирьох пунктів.

У пункті 2.4.1. **«Правовий артефакт як структурна одиниця правової спадщини»** розкрито сутність об'єкта правової спадщини через категорію *правового артефакту* як знакової форми закріплення й передачі правових смислів. Об'єкти правової спадщини визначаються як сукупність результатів минулої правової діяльності, що набули культурного та нормативного значення (правових норм, інститутів, принципів, цінностей, концептів, моделей мислення), котрі фіксують і передають правовий досвід. На основі семіотичного підходу доведено, що правовий артефакт є первинною одиницею правового семантичного простору. Він виступає носієм правової пам'яті, він забезпечує спадкоємність і ціннісну тяглість правової культури.

Запропоновано класифікацію правових артефактів за кількома вимірами: *за походженням* – соціально-еволюційні (стихийно сформовані) та навмисні (створені у процесі правотворчої чи наукової діяльності); *за формою репрезентації* – текстуальні, візуально-символічні, звукові, цифрові; *за змістом* – нормативні, ненормативні, процесуальні, ціннісно-орієнтаційні, інституційні та концептуально-сміслові.

Встановлено, що правові артефакти утворюють багаторівневу юридико-семантичну систему, у якій поєднуються три виміри їхнього існування: *функціональний* (мета і роль у правовому житті), *соціалізаційний* (передача досвіду й адаптація смислів) та *формальний* (спосіб об'єктивації змісту).

У пункті 2.4.2. **«Правові цінності та цінності права: аксіологічна основа правової спадщини»** з'ясовано місце правових цінностей у структурі правової спадщини. Показано, що вони становлять духовно-нормативне підґрунтя права, відображаючи його моральну сутність і суспільну значущість. Цінності виступають формою усвідомлення людиною правового світу, визначають орієнтири поведінки та забезпечують внутрішню єдність правової культури. Підкреслено, що на кожному етапі правового розвитку формується власна система правових цінностей, в якій закріплюються значущі константи – свобода, рівність, справедливість, порядок, котрі утворюють аксіологічне ядро української правової культури.

Узагальнено, що правові цінності становлять концептуальну основу правової спадщини та виступають її самостійними правовими артефактами,

тобто носіями і виразниками правових смислів, закріплених у ціннісно-нормативній формі. Як об'єкти правової спадщини, вони забезпечують спадкоємність і континуїтет правового розвитку, визначають критерії якості права. Саме через них відтворюється правовий досвід народу, формуються підстави легітимності права й підтримується його здатність до оновлення без втрати ідентичності.

У пункті 2.4.3. «Правовий досвід: когнітивна пам'ять і трансляція» узагальнено, що правовий досвід є самостійним об'єктом правової спадщини, а саме процесуально-когнітивною формою засвоєння, фіксації й трансляції правових смислів. Як носій знання, практичних рішень і ціннісних орієнтацій, правовий досвід утворює змістовну основу правової культури та виступає механізмом спадковості формування права.

У структурі правової спадщини правовий досвід охоплює індивідуальний і колективний рівні правосвідомості. Він фіксується у предметних правових формах, у системі правовідносин, у способах юридичної діяльності, мові, мисленні й правовій доктрині. У такий спосіб досвід забезпечує безперервність правового буття та зв'язок між практикою, нормою та цінністю. У ході історичного розвитку він набуває вигляду системи правових зразків – узгоджених моделей дій, рішень, які формують підґрунтя правового стилю та забезпечують континуїтет правової системи. Як об'єкт правової спадщини, він виконує функцію каналу передачі правових смислів, інтегруючи результати минулої практики в сучасну правову реальність і створюючи потенціал для оновлення права без втрати ідентичності.

Правовий досвід узагальнює закономірності функціонування правової системи, виступає чинником її самоорганізації та визначає правовий стиль як вищий рівень впорядкування правового досвіду.

У пункті 2.4.4. «Суб'єкт правової спадщини: носій, транслятор, творець» встановлено, що суб'єкт правової спадщини є її носієм і транслятором, оскільки саме через його волю, свідомість і досвід право набуває змісту, легітимності та здатності до розвитку. Суб'єкт не лише реалізує право, а й творить його, виступаючи джерелом правових смислів і носієм правової пам'яті.

Визначено, що у формуванні права взаємодіють три рівні суб'єктів – *індивід, юридична еліта та народ*, які послідовно реалізують фази формування права: *рефлексивну* – усвідомлення потреби і формування правової ідеї; *нормотворчу* – надання ідеї нормативного вираження; *комунікаційну* – поширення та інтерпретація у публічному просторі; *легітимаційну* – визнання їх як обов'язкових. Таким чином, з'ясовано, що фази формування права є формою взаємодії суб'єктів правової спадщини у процесі смислотворення, закріплення й легітимації норм. Доведено, що індивід є носієм внутрішньої правової традиції, яка ґрунтується на моральних уявленнях, звичаях та інтуїції;

юридична еліта – носієм зовнішньої правової традиції, втіленої у доктринах, інститутах та професійній правовій культурі; народ – колективним суб'єктом легітимації права.

Показано, що юридична еліта виконує функцію посередника між індивідом і народом, транслюючи правові смисли у систему норм, а народ, визнаючи їх, надає праву стабільності.

Узагальнено, що суб'єкт правової спадщини є активним співтворцем правового буття: через його діяльність, комунікацію та рефлексію відбувається передавання, осмислення й оновлення правових смислів, що гарантує тяглість і життєздатність національного права.

Розділ 3. «ГЕНЕЗА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ» складається з семи підрозділів і шести пунктів, та присвячений розгляду еволюції правової спадщини як поступального процесу формування українського права.

У **підрозділі 3.1. «Правова спадщина дохристиянського періоду»** проаналізовано дохристиянську правову спадщину східних слов'ян як основу формування українського права, правосвідомості та правової культури. Встановлено, що витоки права в Україні сягають звичаєвої, міфологічної та морально-релігійної системи ранніх слов'ян, у якій право ототожнювалося з правдою, а справедливість виступала головним регулятором суспільного життя. Звичаєве право, охоплюючи норми сімейного, майнового, зобов'язального та процесуального характеру, було домінуючою формою правового регулювання. Родові громади формували механізми самоуправління і колективного судочинства, в яких відображалися принципи справедливості, рівності та спільної відповідальності.

Визначено, що у світоглядній основі дохристиянського права сформувався правовий менталітет, у якому поєдналися моральні, релігійні та правові уявлення. Категорії «права», «праведність», «справедливість» стали ядром ментального коду української правосвідомості, що зумовило духовно-ціннісний характер подальшого розвитку права.

Доведено, що важливим елементом правової спадщини дохристиянської доби є зародження довірливих відносин. Первинні договори між племенами та державними утвореннями засвідчили зародження раннього контрактивізму та початок формування міжнародно-правових відносин.

Узагальнено, що дохристиянське звичаєве право забезпечило спадковість правових уявлень, культурну тяглість і сформувало аксіологічний фундамент української правової ідентичності, ціннісними орієнтирами якої є справедливість, духовність і колективна відповідальність.

У **підрозділі 3.2. «Візантійська правова спадщина»** досліджено вплив візантійської правової спадщини на формування правового середовища Київської Русі, розвиток правової культури. Визначено, що візантійська

традиція постала як складова зовнішньої правової традиції, у межах котрої здійснювалася рецепція правових ідей, норм та принципів.

Показано, що взаємодія з Візантією зумовила зародження інституційної державності, централізацію влади й формування писемних форм права. Прийняття християнства започаткувало поєднання морально-релігійних догматів із традиційними правовими уявленнями, що призвело до формування двовір'я як переходу від міфологічно-звичаєвої до сакрально-нормативної моделі права.

Основними каналами рецепції візантійського законодавства були церковно-правові інститути та канонічне право, які започаткували юридичну техніку, процедурність та письмовий характер нормотворення. Церковний суд, за візантійськими зразками, започаткував першу модель організованого судочинства та сформував початкові техніки інтерпретації норм. Адаптація візантійських норм здійснювалася вибірково, з урахуванням ментальних і культурних особливостей східнослов'янського суспільства. Візантійський вплив не знищив автохтонних елементів дохристиянського права, а сприяв синтезу сакрального, звичаєвого та нормативного, що стало підґрунтям формування національної правової культури Київської Русі.

Узагальнено, що візантійська правова спадщина стала каталізатором правової акультурації та переходу від звичаєвого до інституційного права.

У **підрозділі 3.3. «Литовсько-польська правова спадщина»** досліджено розвиток правової спадщини українських земель у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, як етап кодифікації, раціоналізації та професіоналізації права.

Встановлено, що до прийняття Литовських статутів головною формою права були привілеї, які виконували функцію локальних нормативних актів, і водночас закріплювали місцеві звичаї. Їх партикуляризм і традиційність забезпечували легітимацію влади через апеляцію до «давніх звичаїв» і сприяли зміцненню довіри до права. Розгалуженість політичної структури українських земель призвела до появи множинності правових джерел, що стимулювало процес централізації та формування державницького підходу до права. Литовське право започаткувало розвинену систему судочинства: поєднання державних і недержавних судів, серед яких особливе місце посів копний суд як форма народного правосуддя.

Підкреслено, що в цей період формується інститут процесуального представництва – зародок адвокатури, що закріпив рівність та змагальність сторін в суді. Окрему увагу приділено Магдебурзькому праву, яке заклало підвалини міського самоврядування, судового імунітету та правової автономії міст.

Узагальнено, що литовсько-польська правова спадщина забезпечила континуїтет правових традицій Київської Русі, сприяла переходу від звичаєвого

до писаного права, розвинула юридичну техніку, запровадила становлення інститутів адвокатури та місцевого самоврядування, започаткувала ідею міського права.

У підрозділі 3.4. «Козацько-гетьманська правова спадщина» розкрито особливості та роль козацько-гетьманської правової спадщини у формуванні українського національного права та правової культури. Козацьке право постало як самобутня система звичаєво-правових норм і соціальних інститутів, побудована на ідеях природного права, справедливості, рівності та поваги до особистості. Ця система права зберегла безперервність давніх правових традицій, ґрунтуючись на звичаєвих формах самоврядування, народних зібраннях та колегіальному ухваленні рішень. Запорізька Січ стала осередком української державності, з правовим устроєм, який базувався на моральній єдності, християнській етиці та почутті гідності. Підкреслено, що козацька правосвідомість ґрунтувалася на категоріях честі, правди, морального обов'язку й особистої відповідальності, забезпечуючи спадкоємність правових цінностей.

Встановлено, що в цю добу сформувалася судова система як самостійний державницький інститут, який ґрунтувався на засадах звичаєвого права, принципі демократизму, гуманізму та колегіальності.

Узагальнено, що козацько-гетьманська правова спадщина утвердила ідею правової автономії, народного суверенітету, особистої свободи та морально-етичних основ права.

Підрозділ 3.5. «Імперська правова спадщина» складається з двох пунктів.

У пункті 3.5.1. «Австро-Угорський вплив на правову спадщину України» здійснено аналіз правової спадщини України періоду перебування її західних земель у складі Австро-Угорської імперії. Визначено основні вектори впливу австрійського права на формування української правової системи, правової культури та державницьких інституцій. Реформи другої половини XIX століття започаткували системне оновлення судової влади: відокремлено судову владу від адміністративної, створено розгалужену систему судів загальної та спеціальної юрисдикції. Введення професійного нотаріату (Цісарський патент 1855 р.) сприяло формуванню нової моделі правового захисту приватних інтересів.

Висвітлено становлення прокуратури як незалежного органу обвинувачення, що засвідчило утвердження принципу поділу влад. Конституційні реформи закріпили громадянські права і свободи, національну ідентичність та засади парламентаризму; крайові сейми стали осередками представницької демократії.

Узагальнено, що австро-угорська правова спадщина сприяла становленню української правосвідомості модерного типу, закріпила європейські принципи прав людини, судової незалежності й конституціоналізму, інтегрувала українські землі в європейський правовий простір та створила інтелектуальні

та інституційні передумови для формування національної правової системи у ХХ столітті.

У пункті 3.5.2. «Правова спадщина періоду імперської зверхності ХІХ століття» здійснено аналіз правової спадщини України періоду її перебування під впливом імперії. Досліджено наслідки імперської зверхності для розвитку української правової культури, національної ідентичності та самоврядування. Імперська правова система базувалася на ідеї «права влади» й централізації владної діяльності, що витіснило українські правові традиції. Водночас спостерігався феномен *правового дуалізму* – співіснування загальноімперського та місцевого права. Попри підтримку історичної спадкоємності, такий дуалізм породжував системні суперечності у правозастосуванні та фрагментацію правової культури.

Кодифікаційна діяльність імперії сприяла уніфікації законодавства, але водночас зберегла окремі елементи місцевого звичаєвого права, заклала основи правової техніки й стимулювала рецепцію європейських правових ідей. Показано трансформацію громади: її поділ на відкриту (визнану законом) і закриту (що діяла за звичаєвим правом) форми послабив самоврядність і національну єдність. Попри це, громада залишалася носієм норм звичаєвого права, моральних принципів і колективної відповідальності.

Судова реформа 1864 р. запровадила гласність, змагальність і незалежність суду, однак була обмеженою через централізований характер влади. Впровадження адвокатури, присяжних і мирових судів наблизило судову систему до європейських стандартів, хоча довіра суспільства формувалася повільно.

Централізація законотворчості через Державну раду призвела до уніфікації правового простору й нівелювання місцевих особливостей. Це сприяло правовій стандартизації та послабило українську правову самобутність.

Підрозділ 3.6. «Правова спадщина часів української революції 1917-1921 років» складається з чотирьох пунктів.

У пункті 3.6.1. «Правова спадщина періоду становлення Української Народної Республіки: від Першого Універсалу до Конституції» проаналізовано правову спадщину зазначеного періоду. Показано, що Універсали Центральної Ради стали першими конституційними актами української державності, які закріпили засади автономії, народного суверенітету та права на самовизначення.

Перший Універсал проголосив автономію України й визначив Центральну Раду законним представницьким органом. Другий обмежив автономію, але визнав політичну легітимність Ради. Третій Універсал створив Українську Народну Республіку (у зв'язку з Росією), а Четвертий проголосив її незалежність, завершивши процес формування державного суверенітету.

Конституція УНР 1918 року закріпила демократичні принципи народовладдя, поділу влади та прав людини. У ній визначено структуру трьох гілок влади:

Всенародні Збори – законодавчий орган, *Рада Народних Міністрів* – виконавчий, і *Генеральний Суд* – найвищий судовий орган. Особливістю Конституції стала широка децентралізація управління та визнання культурної автономії національних меншин.

Попри те, що Конституція не набула чинності, вона стала вершиною українського конституціоналізму доби визвольних змагань, випередила європейські стандарти демократичного врядування й заклала основи подальшого розвитку українського національного права.

У пункті 3.6.2. «**Правова спадщина часів Української держави (Гетьманату)**» досліджено правову спадщину названого періоду як етапу формування національної правової системи в умовах державного будівництва.

Показано, що «Грамота до всього українського народу» від 29 квітня 1918 р. мала характер конституційного акта, що встановлював гетьманське правління та наділяв гетьмана повнотою законодавчої, виконавчої і судової влади. Тимчасові закони, видані на основі гетьманських декретів, визначали порядок управління, судочинства, фінансів та земельних відносин, формуючи нормативну основу функціонування держави. Увагу приділено відновленню судової системи, а саме: Генерального Суду, судових палат, апеляційних інстанцій і мирових судів, що мало забезпечити верховенство права й безперервність судової традиції. У сфері економіки та фінансів було впроваджено грошову систему (гривня, карбованець), ухвалено закони про податки, бюджет і банківський нагляд, що закріпило фінансову автономію держави. Земельна політика гетьманату залишалася суперечливою: збереження чималого землеволодіння спричинило соціальне напруження, попри прагнення забезпечити стабільність власності та правовий порядок.

Узагальнено, що правова спадщина Української держави поєднала авторитарні риси державного управління з елементами європейського правового досвіду, сприяючи інституційному зміцненню країни та формуванню модерної моделі українського права.

У пункті 3.6.3. «**Правова спадщина періоду розбудови Західноукраїнської Народної Республіки**» проаналізовано правову спадщину вказаного періоду. Зазначено, що створення ЗУНР стало результатом розпаду Австро-Угорської імперії та політичного пробудження західноукраїнського суспільства. Визначено, що «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії» від 13 листопада 1918 р. став першим конституційним актом ЗУНР. Він закріпив принципи народного суверенітету, рівності громадян перед законом, свободи слова, друку й віросповідання, а також визначив структуру влади: *Українська Національна Рада* – законодавчий орган, *Державний секретаріат* – уряд, і *Суди* – судова гілка влади. Законодавча діяльність ЗУНР регулювала питання громадянства, адміністративного устрою, судочинства, національної символіки та прав

національних меншин. У сфері судочинства забезпечувалась спадкоємність австрійських правових інститутів із адаптацією до нових реалій.

Наголошено, що правові акти ЗУНР стали результатом поєднання європейських демократичних принципів із національними правовими традиціями, посиливши ідеї народного суверенітету, автономії та самоврядування. Попри короткий період існування, правова система ЗУНР мала значний вплив на формування української конституційної думки та національної правової ідентичності.

У пункті 3.6.4 «Правова спадщина доби Директорії» досліджено правові засади діяльності Директорії Української Народної Республіки у період військово-політичної кризи 1919–1920 років. Основну увагу зосереджено на Законі про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в УНР (від 12 листопада 1920 р.) та Законі про Державну Народну Раду, які визначили систему влади в умовах вигнання уряду. Прийняття цих актів засвідчило прагнення забезпечити правову спадкоємність української державності, легітимність влади та організованість управління навіть за відсутності територіального контролю. Встановлено три основні органи верховної влади – Директорію, Державну Народну Раду та Раду Народних Міністрів, між якими здійснювався розподіл повноважень. Законодавчий процес базувався на принципах підзвітності, гласності та колегіальності.

Підкреслено, що правова спадщина цього періоду заклала концептуальні основи українського конституціоналізму, утвердила принципи народного представництва, поділу влади та відповідальності уряду перед народом. Вона посилила ідею безперервності української державності та стала важливою ланкою у формуванні правової традиції незалежної України.

У підрозділі 3.7. «Радянська правова спадщина» підкреслено, що радянська ідеологія істотно вплинула на трансформацію правової системи України, сформувавши особливу радянську правову спадщину. Соціалістична доба, хоч і змінила форму права, але не повністю перервала глибинні культурно-правові архетипи. Тому йдеться про *порушений, але не втрачений континуїтет*.

Розкрито процес формування окремої правової системи УРСР у межах радянської моделі, в якій право виконувало функцію ідеологічного контролю, а комуністична доктрина визначала організацію державно-правових інститутів, моделі судочинства та офіційні уявлення про право й належну правосвідомість. Показано, що юридичне оформлення державності УРСР ґрунтувалося на моделі РСФСР, тоді як розвиток власного законодавства в галузях цивільного, кримінального, адміністративного й земельного права забезпечував уніфікацію загальносоюзних норм. Особливу увагу приділено Адміністративному кодексу УРСР 1927 року. Його аналіз засвідчує зародження публічного права в Україні, формування інституту адміністративної відповідальності, регулювання публічних прав громадян і визначення повноважень органів управління. Окремо висвітлено трансформацію судової системи: від революційних трибуналів

і надзвичайних органів до створення централізованої судової вертикалі з народними, губернськими судами та Верховним Судом УРСР, які, поряд із здійсненням правосуддя, також виконували карально-ідеологічну функцію.

Узагальнено, що радянський період поєднав елементи модернізації, кодифікації та централізації права з тотальним ідеологічним контролем, сформувавши своєрідну правову спадщину, вплив якої відчутний у сучасній правовій культурі України.

Розділ 4. «ПРАВОВА СПАДЩИНА ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА» складається з чотирьох підрозділів, в яких розкрито роль правової спадщини у формуванні сучасного права України, окреслено її інституційний, культурний і професійний виміри як підґрунтя спадкоємності та оновлення правової системи.

У підрозділі 4.1. **«Роль правової спадщини у трансляції правових смислів і формуванні сучасного українського права»** проаналізовано правову спадщину як соціокультурний феномен, що постає чинником відтворення, інтерпретації та оновлення правових смислів у межах правового континуїтету України. Вона розглядається не як архів минулих норм і доктрин, а як простір онтологічної присутності права, в якому правовий досвід, правова свідомість і культурні архетипи формують підґрунтя для сучасних правових практик. Такий підхід дозволяє осмислити право як багатовимірний феномен: нормативний, ціннісний і символічний водночас. У центрі уваги – трансляція правових смислів у різних формах: від інституційних (правові норми, доктрини, судова практика) до культурно-ментальних (правові уявлення, цінності, стереотипи, традиції). Висвітлено, як ці смисли зберігають тяглість у нових історичних умовах, утверджуючи онтологічну єдність української правової культури.

Зроблено висновок, що модернізація українського права має спиратися на поєднання новачійних підходів із національною правовою традицією та ментальністю. Урахування ментальних основ правотворчості визначено необхідною умовою подолання правового нігілізму та підтримки правової держави.

Підкреслено проєктивний вимір правової спадщини: вона формує ідентичність сучасного українського права, сприяє укоріненню європейських цінностей на власному культурному ґрунті й забезпечує безперервність правового простору.

У підрозділі 4.2. **«Правові інститути в контексті формування українського права: історична еволюція та сучасні трансформації»** розкрито сутність правових інститутів як структурних елементів системи права, що акумулюють історичний правовий досвід, культурний код права, забезпечують безперервність і адаптивність права. Показано, що поняття «інститут» має методологічну багатозначність, а інституціоналізація означає формалізацію соціальних практик, їх нормативне закріплення та легітимацію.

Визначено, що правовий інститут функціонує як правовий артефакт (результат людської діяльності, котрий поєднує матеріальне й символічне, історичне й культурне), через який передається правова інформація між поколіннями та закріплюється колективна правова пам'ять. Інститути виступають не лише інструментами правового регулювання, а й каналами трансляції правової спадщини, забезпечуючи зв'язок між історичними традиціями та сучасним правотворенням.

Показано, що еволюція українських правових інститутів, від звичаєвих норм до кодифікованих систем, демонструє зміну форм при збереженні ідейного змісту: справедливості, міри відповідальності, захисту інтересів і автономії громади. Простежено генеалогію базових інститутів: власності, влади, покарання, податкових обов'язків, як феноменів, укорінених у морально-етичних, релігійних і світоглядних основах суспільства.

Узагальнено, що правові інститути є носіями правової спадщини: у них минуле трансформується в чинник сучасного правотворення. Їхня артефактна природа відображає українську модель еволюції права від традиції до модернізації, із збереженням ціннісного континуїтету та національної ідентичності.

У підрозділі 4.3. «Правова спадщина та правова культура України в умовах глобалізації» визначено, що правова спадщина та правова культура утворюють цілісну систему духовно-правових цінностей, що формує національну ідентичність і відображає рівень правосвідомості суспільства. Правова культура, поєднуючи інтелектуальний, моральний і правотворчий потенціал народу, є формою духовного самовизначення. Її ядром виступає правова ідеологія, заснована на правовій спадщині, сукупності доктрин, традицій і принципів, які забезпечують спадкоємність і ціннісну єдність права.

Правова спадщина виступає зв'язком між традицією та сучасністю, підтримуючи тяглість правових смислів і комунікативну неперервність між поколіннями за рахунок колективної правової пам'яті. Водночас, вона, не втрачаючи власної самотності, стає джерелом оновлення й основою для адаптації права до нових умов.

У добу глобалізації цей процес набуває форми правової акультурації, взаємопроникнення правових культур через рецепцію, трансляцію, доктринальне осмислення та інфільтрацію. Конструктивна акультурація сприяє інтеграції сумісних інститутів, тоді як деструктивна може призвести до розмиття національної системи та появи правових гібридів.

З'ясовано, що сучасна правова комунікація формує парадигму міжкультурного діалогу, в якій правова спадщина не лише зберігається, а й оновлюється (через взаємний обмін смислами між різними правовими системами). У цьому процесі правова інфільтрація відіграє роль фільтрації та гармонізації новацій, забезпечуючи відкритість, без руйнування національної основи.

Узагальнено, що в умовах глобалізації правова спадщина стає чинником стабільності, діалогу й оновлення правової культури, забезпечує наступність і відкритість українського права, зберігаючи його самобутність.

У підрозділі 4.4. «Професійна правова культура і розвиток правової спадщини України: стан і перспективи» з'ясовано, що професійна правова культура є ключовим чинником розвитку й наступності правової системи України. Вона поєднує правові знання, етичні орієнтири та професійну компетентність, забезпечує збереження правових традицій і, водночас, здатність системи до адаптації в умовах соціальних трансформацій.

Підкреслено, що юридична еліта розвивається в межах системи вищої юридичної освіти. Вона виступає носієм і транслятором правової спадщини, формує правову пам'ять нації та підтримує ціннісні основи права. Показано, що сучасна система підготовки юристів є каналом оновлення правової культури: її зміст модернізується відповідно до європейських стандартів, акцентуючи практичну підготовку, етичну відповідальність і утвердження верховенства права.

Висвітлено, що професійна правова культура ґрунтується на загальнолюдських цінностях, національній правовій спадщині і органічній єдності навчання та виховання. Метою є не лише засвоєння правових знань, а й формування світоглядної позиції юриста, орієнтованої на справедливість, повагу до закону та усвідомлення суспільної ролі права.

Продемонстровано, що саме в єдності знань, моральних орієнтирів і професійної діяльності зосереджено потенціал оновлення української правової системи. Професійна правова культура постає не лише інструментом фахової діяльності, а й формою правової пам'яті, яка акумулює духовно-ціннісний і нормативний досвід нації, забезпечуючи її правовий розвиток і культурну самобутність у глобалізованому світі.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукової проблеми ролі правової спадщини у формуванні українського права, що включає побудову концепції правової спадщини, розкриття її значення у забезпеченні континуїтету, правової ідентичності та ціннісної наступності національного правового розвитку.

На основі дослідження сформульовано висновки про правову спадщину як чинник історичного розвитку права, що дозволяє переосмислити сучасні погляди на правову еволюцію, перейти від виключно темпоральної логіки модернізації до підтримки наступності та гуманістичних засад права, що забезпечує стратегічний континуїтет правового розвитку України:

1. Правова спадщина визначається як багатовимірна система, що охоплює сукупність історично сформованих і успадкованих від попередніх поколінь правових норм, принципів, інститутів, цінностей і досвіду. Вона становить фундаментальну основу для підтримки й розвитку національної правової системи, забезпечуючи її стабільність, наступність і закономірність еволюції. У межах цієї багатовимірної системи процеси відбору правових зразків, сформованих у попередні історичні періоди, впливають на сучасний розвиток правової системи. Правова спадщина постає сполучною ланкою між правовою культурою та правовою традицією, які в єдності визначають формування правової ідентичності як ядра правової системи.

2. Правова спадщина виступає основою формування українського права, визначаючи його континуїтет, ідентичність і нормативну адаптивність у межах історичного, культурного та цивілізаційного розвитку. Вона забезпечує структурну цілісність українського права завдяки системі артефактів, досвіду й традицій, які формують його зміст і форму. Українське право віддзеркалює національну правову систему, засновану на історичній наступності інститутів, неперервності правової традиції від дохристиянського періоду, взаємодії внутрішньої і зовнішньої правових традицій, на ментально-ціннісних уявленнях, національній правовій культурі та власній правовій матриці.

Формування права постає як процес, в котрому правова спадщина постійно актуалізується через нормативний факт – точку перетину традиції та правотворення. У цьому процесі спадщина функціонує як фільтр, ресурс, комунікативний код і джерело інституційної пам'яті. Вона забезпечує не лише збереження правових форм, а й можливість їх адаптації до нових умов.

3. Правова система функціонує як результат взаємодії правової культури, традиції та спадщини, кожна з яких забезпечує спадкоємність і адаптивність права. Разом вони утворюють цілісну мережу зв'язків для передачі й оновлення правових смислів.

Правова традиція функціонує як транслятор правових зразків, норм і моделей поведінки, забезпечуючи стійкість системи та національну ідентичність. Правова культура забезпечує осмислення, інтерпретацію й оновлення успадкованого змісту, створюючи простір правової свідомості та поведінкових моделей, адекватних сучасним умовам. Правова спадщина уособлює зміст права, що накопичується в історичному розвитку, – це є джерелом нормативної пам'яті, з якого формуються нові правові форми.

На перетині цих компонентів формується правова ідентичність, котра поєднує історичний досвід і сучасну свідомість. Для пояснення їхньої єдності доцільним є використання поняття правової матриці, яка відображає взаємодію правової спадщини, традиції та культури в межах цілісної правової системи.

4. Засвідчено еволюцію сприйняття правової спадщини: від її ототожнення з правовими традиціями до розмежування суміжних понять, зокрема правового спадку та правового надбання. Правовий спадок репрезентує правовий доробок минулого, що має переважно пізнавальне значення, й часто представлений у формі символічних пам'яток або реліктів, які ще не зазнали повної систематизації. Натомість, правове надбання – це сукупність унікальних правових цінностей, які мають виняткове значення для правової ідентичності нації, забезпечують континуїтет правової культури й функціонують як універсальне суспільне благо. Його основні риси: цінність, унікальність, ідентичність та приналежність народу. Чітке розмежування цих понять дозволяє глибше осмислити структуру правової спадщини та її роль у формуванні правової самосвідомості й культурно-правового простору суспільства.

5. Трансляція правової спадщини – це багаторівневий процес відбору, передавання, адаптації та оновлення правових смислів, у межах якого історично сформовані цінності, норми, символи й правові уявлення актуалізуються відповідно до нових соціокультурних умов. Вона поділяється на дві форми:

нерефлексивну трансляцію – спонтанне або ментально зумовлене відтворення досвіду через внутрішню традицію (звичаї, локальні норми, моделі поведінки, приналежність до правової ідентичності) і правовий менталітет (архетипи, уявлення, стереотипи, інтуїтивне «впізнавання» норм);

рефлексивну трансляцію – цілеспрямована діяльність, що реалізується через зовнішню традицію (рецепційовані інститути, доктрини, філософські концепти), юридичну науку (яка систематизує спадщину, формує доктрини, методологію та оновлює зміст), правотворчу діяльність (що трансформує спадкові смисли в сучасні норми, інститути права й механізми правової регуляції) та правоінтерпретаційну діяльність як герменевтичну практику, що забезпечує тлумачення й актуалізацію правової спадщини в нових умовах.

Правова поведінка та правові інститути є гібридними механізмами, залученими до обох форм трансляції.

6. Правова спадщина є сполучною ланкою між правовою культурою та традицією, забезпечуючи передачу правових цінностей і принципів між поколіннями. Її закріплення здійснюється через семіотичні засоби: слово, текст і ритуал. Слово фіксує правові уявлення та терміни, забезпечуючи спадковість понять і зрозумілість правових концептів; текст є носієм норм і принципів у законах, конституціях, міжнародних актах, що відображають еволюцію правової системи та формують правову культуру; ритуал уособлює символічне відтворення традицій (судові засідання, присяги, підписання актів), підкреслюючи легітимність інститутів і правову ідентичність. Відповідно, семіотичний каркас права гарантує сталість, адаптивність й актуальність правової спадщини, інтегруючи історичний досвід у сучасний правовий простір.

7. Знакові вияви правової спадщини відображають її глибинну сутність і мають концептуальний характер, формують основу правової культури та забезпечують стабільність правової системи. До таких проявів належать: *правовий артефакт* – це первинна одиниця правової спадщини, що фіксує правові ідеї та передає смисли; *правова традиція* – це фундаментальний рівень, що забезпечує спадковість правових ідей і збереження базових смислових орієнтирів; *мова права* – це комунікативний рівень, через який передаються правові знання між поколіннями; *правове мислення* – це когнітивний рівень, що формує спосіб аналізу, інтерпретації та застосування правових знань; *правосвідомість* – це індивідуальний і суспільний рівні, що відображають внутрішнє ставлення до права; *образ права* – це інтеграційний рівень, який узагальнює уявлення про право та його легітимність.

8. Правові артефакти визначено як первинні одиниці правової спадщини, що мають знакову форму та виконують репрезентативну функцію, фіксуючи й передаючи правові смисли у вигляді, зокрема, норм, принципів права, правових цінностей, з метою передавання юридично значущого сенсу, що базується на усвідомленому правовому досвіді та виконує роль інструмента для формування, осмислення та втілення у життя правових ідей. Вони містять певний правовий сенс в межах загального культурного коду і слугують збереженню та трансляції правової інформації. Правовий артефакт – це штучний елемент, який піддається ідентифікації та номінації. Представляються три виміри, що дозволяють визначити місце правового артефакту в правовій спадщині та в правовій культурі загалом: функціональний (мета артефакту); соціалізаційний (його інформаційна роль); формальний (спосіб об'єктивації).

9. Експлікація правових артефактів є значно складнішою, ніж розкриття їх змісту, оскільки правова система постає як абстрактне інституціональне утворення, що зберігає свій континуїтет завдяки повторенню дій, котрі зумовили її первинне виникнення. Така природа правової реальності ускладнює типологізацію артефактів і вимагає врахування не лише формальних, а й семіотичних, функціональних та онтологічних критеріїв: 1) за ступенем навмисності дозволяє виокремити соціально-еволюційні артефакти та навмисно створені артефакти; 2) за семіотичним підходом правові артефакти поділяються на текстуальні, візуально-символічні, звукові/світлові, цифрово-кодкові; 3) за функціональним критерієм виокремлюють нормативні, ненормативні, процесуальні, ціннісно-орієнтаційні, інституційні, концептуально-смислові.

10. Взаємодія між правовими традиціями, зокрема зовнішньою та внутрішньою, є ключовим механізмом формування правової динаміки та забезпечення спадкоємності в правовій системі. Ця взаємодія реалізується у двох формах: домінації та гібридизації. Домінація означає переважний вплив зовнішньої правової традиції, через рецепційовані правові моделі, норми, інститути, освітні стандарти тощо, які формуються під впливом

наднаціонального або елітарного правового середовища. Запозичені елементи з часом інтегруються у внутрішню правову традицію. Гібридизація поєднує універсальні правові ідеї з локальними звичаями, практиками та символами, що дозволяє зберігати правову ідентичність і водночас адаптувати систему до викликів сучасності. Цей процес підтримується юридичною елітою, яка виконує роль фільтра для легітимації нових правових норм.

У контексті глобалізації й правової модернізації така взаємодія сприяє адаптації, пристосовуваності та інтеграції загальноцивілізаційних стандартів без втрати національної правової самобутності. Вона поєднує універсалізацію та традиційність, забезпечує безперервність правової еволюції, є не лише чинником трансляції правової спадщини, а й рушієм розвитку права, який діє через рецепцію, інституціоналізацію, соціокультурне кодування правових норм, у межах правової матриці.

11. Правова спадщина дохристиянського періоду мала такі характерні особливості: по-перше, дохристиянська слов'янська громада («мир») виступала формою самоврядування та господарської взаємодії вільних членів суспільства. Задруги, артілі, копн виконували роль ранніх правових інститутів. По-друге, язичництво виконувало релігійно-правову функцію: поєднувало духовну самоідентифікацію з уявленнями про природне право. Цей зв'язок зберігся в традиціях, ритуалах, правовій мові й формі норм. По-третє, звичай був основним регулятором суспільних відносин, формуючи дуальну модель: звичай/світські закони. Його ігнорування загрожувало руйнуванням базових цінностей. По-четверте, договори Русі з Візантією (IX–X ст.) стали основою міжнародного права, заклавши підвалини дипломатії, торгівлі, кримінальної відповідальності, екстрадиції, дипломатичного імунітету.

12. Особливості візантійської правової спадщини, що вплинули на розвиток права в Київській Русі, простежуються у низці засадничих елементів. По-перше, політичні зв'язки з Візантією сприяли формуванню державницької організації та централізації Русі, що витіснила громаду, неспроможну до самозбереження в умовах класового суспільства. По-друге, прийняття християнства за умови неповної відповідності традиційним уявленням зумовило паралельне існування язичницьких вірувань і формування двовір'я. По-третє, спираючись на внутрішній правогенез, рецепція візантійського права запровадила нові правові стандарти, що нормували соціальні зв'язки, сприяли стабілізації, цілісності й адаптації суспільства. По-четверте, візантійський вплив був релігійним за характером: канонічне право справляло прямий і опосередкований вплив на світське законодавство, а релігійно-етичні норми стали частиною правового мислення. По-п'яте, церковна організація перетворилась на основний канал рецепції, а церковний суд за візантійськими зразками визначив модель судових інститутів, що впливало на законодавство й правову політику.

13. Суспільний устрій і право Великого князівства Литовського суттєво позначилися на формуванні правової спадщини українських земель у складі Литовсько-польської держави. Основні особливості цього впливу виокремлюються у таких положеннях: до Литовського Статуту основою правового регулювання були привілеї, котрі діяли врівні зі звичаєвим правом, вирізнялися партикуляризмом, казуїстичністю, легітимізувались через традицію; територіальна фрагментація українських земель зумовила строкату систему правових джерел, що стало початком централізації та підготовки до впорядкування правової системи; утвердилось нормативне закріплення принципів персональної відповідальності, захисту приватних інтересів, рівності конфесій і етнічних груп, а також сформувалась модель самоврядної шляхетської держави; розвинулася судова система: державні, вотчинні, громадські, церковні суди; особливо важливу роль відіграв апеляційний суд, який забезпечував демократизм і гуманність судочинства; з'явився інститут процесуального представництва, що започаткував розвиток адвокатури та забезпечив рівність сторін у судовому процесі; рецепція Магдебурзького права сприяла урбанізації, розвитку самоврядування, судового імунітету, ставши чинником формування української правової культури нового типу.

14. Козацько-гетьманська правова спадщина заклала підґрунтя для національної правової ідентичності. Основні її особливості можна сформулювати в такий спосіб: козацьке право сформувалося як система звичаєво-правових норм й інститутів, заснованих на ідеях природного права (справедливості, рівності, свободи), що утверджували самостійність українців; козацтво успадкувало давні правові традиції селянської громади (колективне ухвалення рішень і звичаєве регулювання, ради); устрій Запорізької Січі відіграв роль у формуванні державності. Січ мала риси демократичної унітарної республіки, заснованої на духовній спільності, що утверджувала соборність і державницьку ідентичність; джерелом права була козацька правосвідомість, заснована на правопочутті честі, правди, моральності, ритуалів, звичаїв і традицій; визначився перехід судової влади й судового процесу від самосуду до організованого правосуддя, поєднуючи традиційне і рецепційоване.

15. Правова спадщина України, сформована в період перебування у складі Австро-Угорської імперії, мала низку характерних рис, які істотно вплинули на розвиток українського права та правової культури. Її ознаки такі: розмежовано судову та адміністративну влади, створено послідовну інстанційну судову систему, що забезпечило становлення системи правосуддя; впроваджено інститут нотаріату; прокуратуру виокремлено як автономний орган обвинувачення; діяльність Крайового Сейму заклала основи парламентаризму; кодифікація та уніфікація законодавства створила зразок системності, законодавчої техніки й правового порядку у багатонаціональній державі.

16. Правова спадщина України у складі Російської імперії зазнавала посиленого імперського правового впливу, і, водночас, зберігала власну правову традицію. Основні риси цього періоду зводяться до: правового дуалізму, який проявляється у співіснуванні імперського та місцевого (партикулярного) права, що дозволяло зберігати українську правову ідентичність у межах централізованої системи; трансформації інститутів громади на відкриті, що підпорядковувалися імперському регулюванню, та закриті (подвір'я), що діяли за нормами звичаєвого права; судової реформи, що створила єдину систему судів (місцеві, загальні, центральні), засновану на незалежності, гласності, змагальності та самостійності слідства; формування законодавчого права, що супроводжувалося централізацією, формалізацією норм, інституціоналізацією та викоріненням місцевих правових особливостей.

17. Правова спадщина періоду Української Центральної Ради, Гетьманату та Західноукраїнської Народної Республіки остаточно викарбовує маркери незалежності та суверенітету України. Основні її особливості такі: сформувались конституційні акти державотворення, в яких проголошено автономію України, задекларовано її незалежність, визначено вектор національної державності, закладено засади для подальшого політичного устрою та правового регулювання; Україну стверджено як парламентську республіку; створено фундамент для реформ судової системи, врегулювання ринкових відносин і становлення модерної правової інфраструктури; утверджено стійкість української державності на основі принципів поділу влади, верховенства права, громадянських прав і свобод, взаємної відповідальності народу та держави; визначено подальший вектор українського конституціоналізму, що забезпечує історичний континуїтет державотворчих і правових ідей.

18. Радянський період істотно позначився на трансформації правового устрою України, заклавши основу специфічної системи правових смислів, в якій поєднано юридичну інституціоналізацію з ідеологічним контролем над правом, що залишило відчутний слід у подальшій еволюції українського права. Основні особливості радянської правової спадщини такі: кодифікація законодавства і створення Конституції УРСР означали формальне утвердження державності, але суверенітет був декларативним, а право стало інструментом політичної влади; радянська модель права відобразила знаковість централізму й підпорядкування, оскільки норми права функціонували не як гарантії справедливості, а як механізми дисципліни й регуляції соціуму; Адміністративний кодекс 1927 року, закріплюючи межі публічної влади, символізував спробу поєднати законність із політичним контролем, створюючи парадокс між правом і владою; судова система, зорієнтована на революційну доцільність, утвердила образ правосуддя як ідеологічного інструменту, що замінив гуманістичну місію права політичним наглядом.

19. Правова спадщина постає глибинним смисловим кодом української правової системи, що забезпечує тяглість правових цінностей, ідей і досвіду. Вона відображає сакралізоване розуміння права як духовного начала, покликаного підтримувати справедливість, свободу та гідність. Правова культура, звичаї та традиції, мова права постають формами збереження правової спадщини, через які відтворюється колективна пам'ять і зберігається правова ідентичність. У цій правовій спадщині поєднуються внутрішні правові традиції (звичаєві, ментальні, інституційні) із зовнішнім правовим впливом, що приносить рецепційовані ідеї, норми та європейські стандарти, утворюючи єдину правову матрицю. Завдяки цьому українське право поєднує спадкоємність і відкритість, традицію і модерність, зберігаючи цілісність національного правового простору. Таким чином, правова спадщина сполучає минуле й майбутнє, у якому історичний досвід не лише передається, а й оновлюється, наповнюючи право новими смислами.

20. Правова спадщина не існує поза суб'єктом, її зміст народжується в межах колективної й індивідуальної свідомості, що надає праву життєвості, осмисленості й динамічності. Народ як колективний суб'єкт формує моральний і ціннісний ґрунт, з якого виростає право, утверджуючи ідею спільного блага й легітимності влади. Індивід втілює внутрішню правову традицію, осмислюючи спадщину через особистий досвід, інтуїцію, звичаї та життєві практики. Професійний юрист, зі свого боку, переводить цю спадщину у певну форму (норму, інститут, доктрину), забезпечуючи її континуїтет й адаптацію до сучасних викликів. У цій взаємодії між народом, індивідом і юристом минуле стає ресурсом для творення майбутнього: право не відтворюється механічно, а постійно переосмислюється, набуваючи нових смислів. Таким чином, правова спадщина постає як цілісна багатовимірна система, у якій поєднуються підтримувані народом цінності, смисли (котрі переживає індивід) і формалізований юристами правовий досвід, що забезпечує континуїтет правового розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Рязанов М. Ю. Відродження слов'янської правової культури в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 6-2. С. 35–41.
2. Рязанов М. Ю. Нормативи слов'янського права в правовій спадщині України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Т. 1. Вип. 5. С. 42–46.

3. Рязанов М. Ю. Слов'янські традиції становлення Української державності. *Юридичний вісник*. 2015. № 2. С. 241–247.
4. Рязанов М. Ю. Співвідношення понять «правда» та «право» в слов'янській правовій культурі. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 214–218.
5. Рязанов М. Ю. Правові артефакти та культурний код права. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 46–50. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2019.06>
6. Рязанов М. Ю. Правова спадщина у становленні сучасного права. *Юридичний бюлетень*. 2021. Вип. 20. С. 39–44. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.20.05>
7. Рязанов М. Ю. Особливості права Запорізької Січі у правовій спадщині України. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 43–47. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/705>
8. Рязанов М. Ю. Юридична наука у формуванні та трансляції правової спадщини. *Публічне право*. 2021. №3 (43). С. 151–157. URL: https://www.publichne-pravo.com.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=104&lang=uk&Itemid=483
9. Рязанов М. Ю., Лисенко А. Ю. Естетика сучасного українського права: переосмислення крізь призму правової спадщини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 45–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/7>
10. Рязанов М. Ю. Конституційні ідеї народовладдя та прав людини в Україні: правова спадщина української революції 1917–1921. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 427–433. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.57>
11. Рязанов М. Ю. Спадкоємність і правова спадщина: зв'язок у розвитку правової системи. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 457–462. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.70>
12. Рязанов М. Ю. Влив візантійської правової традиції на становлення українського права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 594–596. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/142>
13. Рязанов М. Ю. Становлення державно-правових інститутів України: правова спадщина Австро–Угорського впливу. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 399–404. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.56>
- Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:
14. Рязанов М. Правові інститути як об'єкти правової спадщини. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 6 (34). С. 194–199. URL: <https://kelmczasopisma.com/viewpdf/2703>
15. Ryazanov M. Translation of the legal heritage. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 7 (35). Р. 144–149. URL: <https://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/3149>

16. Ryazanov M. Soviet's legal heritage role in the development of ukrainian law. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2021. № 29. P. 172–185. DOI:10.15804/ksm20211012

17. Ryazanov M. Subjects of the legal heritage. *Reality of Politics. Estimates – Comments – Forecasts*. 2021. № 15. P. 34–43. URL: <https://www.cceol.com/search/journal-detail?id=1717>

Статті у періодичних виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України та у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

18. Boichenko E., Ziatina D., Karakhanian K., Chuvakova H., Ryazanov M. Surrogacy as a method of supporting reproductive technologies in Ukraine and a foreign method of its legal regulation. *Amazonia Investiga*. 2019. № 8 (22). P. 121 – 128. URL: <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/34>

19. Chuvakov O., Ryazanov M., Chuvakova H., Pavlova T. The categories «legal tradition» and «anomaly of the legal sphere» in the context of regulation of innovations of modern society. *Amazonia Investiga*. 2020. № 9 (25). P. 411–417. URL: <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1087>

20. Ryazanov M., Chuvakova H., Piliuk S. Legal anomalies within human rights implementation in court: Ukrainian heritage and perspectives. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2021. № 4 (12). P. 90–103. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-4.4-n000086>

21. Shmyndruk, O., Chuvakova, H., Ryazanov, M., Petrenko, N., & Pleniuk, M. Mediation and the right to a fair trial: legal heritage or anomaly of the legal sphere. *Amazonia Investiga*. 2024. № 13 (79). P. 165–176. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2024.79.07.13>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

22. Рязанов М. Ю. Морфологія правової культури. *Традиції та новачії юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє* : матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. м. Одеса, 19 трав. 2017 р. : у 2 т. / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», Півден. регіон. центр НАПрН України; відп. ред. Г. О. Ульянова; передм. С. В. Ківалова. Одеса : Гельветика, 2017. Т. 1. С. 61–64.

23. Рязанов М. Ю. Правова спадщина як складова правової культури. *Концептуалізація та використання правової спадщини* : матеріали Всеукр. круглого столу м. Одеса, 26 груд. 2018 р. / Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.», каф. загальнотеорет. юриспруденції. Одеса, 2018. С. 7–11. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/11604>

24. Рязанов М. Ю. Правовий розвиток: наступність як умова правового прогресу. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. м. Одеса, 17 верес. 2018 р. / за ред. Г. О. Ульянової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 76–78.

25. Рязанов М. Ю. Поняття та види правової спадщини України. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. м. Одеса, 18 трав. 2018 р. У 2 т. Т. 1 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 112–115.

26. Рязанов М. Ю. Артефакти правової сфери та державності. *Тенденції розвитку та правовий образ сучасної держави* : матеріали міжнар. круглого столу онлайн м. Одеса, 20 груд. 2019 р. Одеса : НУ «ОЮА», 2019. С. 26–30. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12209/Матеріали%20Круглого%20Столу%20ТЕНДЕНЦІЇ%20РОЗВИТКУ%20ТА%20ПРАВОВИЙ%20ОБРАЗ%20СУЧАСНОЇ%20ДЕРЖАВИ1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

27. Рязанов М. Ю. Семіотичність правової спадщини. *Правове життя сучасної України* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. м. Одеса, 17 трав. 2019 р. / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 1. С. 74–78.

28. Рязанов М. Ю. Велика та мала традиції у правовій спадщині України. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. м. Одеса, 15 трав. 2020 р. / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 83–86.

29. Рязанов М. Ю. Професійна культура юристів: поняття та розвиток. *Розвиток науки та техніки: проблеми і перспективи* : збірник тез Всеукр. наук.–практ. інтернет-конф. з нагоди Дня науки–2020 в Україні м. Київ, 21 травня 2020 р. 2020. С. 303 – 306. URL: https://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/Zbirnyk_Den_Nauky_2020.pdf

30. Ryazanov M. U. Legal traditions as the mean of transmission the legal heritage. *Organization of scientific research in modern conditions '2020: conference proceedings*. Seattle: KindleDP, 2020. P. 572–576. DOI: 10.30888/979–865–1656–02–8.0.

31. Рязанов М. Ю. Артефактність правової спадщини. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 46–49.

32. Рязанов М. Ю. Правова спадщина: питання інтерпретації. *Юриспруденція сьогодні: між апологією і креативністю* : матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. м. Одеса, 17 верес. 2021 р. / Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.»; за заг. ред. А. Ф. Крижановського. Одеса : Фенікс, 2021. С. 119 – 122. DOI: 10.32837/11300.16010

33. Рязанов М. Ю. Морфологічний аналіз правової спадщини. *Розвиток сучасного права та держави в юридичній теорії та практиці* : матеріали всеукр. круглого столу онлайн, присвяч. 25-річчю Нац. ун-ту «Одеська юрид. акад.» та

175-річчю Одеської школи права м. Одеса, 25 листоп. 2022 р. Одеса : Нац. ун-т «ОЮА», 2022. С. 17-22. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/22653>

34. Рязанов М. Ю. Юридична наука і трансляція правової спадщини. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. м. Одеса, 17 черв. 2022 р. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 74–77. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a252c3d0-3baf-47ef-af07-ca312aa8b0f8/content>

35. Рязанов М. Ю., Чувакова Г. М. Роль юридичної освіти у формуванні правової еліти та визначенні пріоритетів правового розвитку. Модернізація підходів до підготовки наукових кадрів у галузі права : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, Київ, 2 січня – 12 лютого 2023 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика» С. 91–93. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0051728.pdf>

36. Рязанов М. Ю. Архетипи української правової культури у формуванні української правової самобутності. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів* : матер. круглого столу м. Одеса, 10 лют. 2023 р. / НУ «ОЮА», каф. міжнар. та європ. права. Одеса : НУ «ОЮА», 2023. С. 94–97. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/a1eb4855-b982-4331-9be4-80ac16ab6cc3>

37. Ковбасюк С. В., Рязанов М. Ю., Чувакова Г. М. Правова доктрина як джерело права в релігійних правових системах. *The world of modern technologies and inventions* : The 4th International scientific and practical conference, Vienna, October 10–13, 2023. Vienna : Austria. International Science Group, 2023. P. 118–121. DOI: 10.46299/ISG.2023.2.4

38. Рязанов М. Ю. Нормативний та процесуальний аспекти правової спадщини: антропологічний підхід. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. м. Одеса, 19 травня 2023 р. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С. 57–59.

39. Рязанов М. Ю. Спадкоємність і правова спадщина: зв'язок у розвитку правової системи. *Європейські орієнтири розвитку України: науково–практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. м. Одеса, 26 квітня 2024 р. / НУ «ОЮА»; за заг. ред. С. В. Ківалова; відп. за вип. М. Р. Аракелян. Одеса : Фенікс, 2024. С. 101–103. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28143>

40. Рязанов М. Ю. Формування українського права: роль правової спадщини і взаємодія традицій. *Конституційне будівництво в умовах війни: досвід України* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 20 червня 2025 р. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2025. С. 260–266.

Опубліковані праці, що додатково відображають наукові результати дисертації:

41. Рязанов М. Ю. Концептуалізація слов'янського права у сучасних юридичних дослідженнях // Креативність загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко [та ін.] ; за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2015. С. 206–222.

АНОТАЦІЯ

Рязанов М. Ю. Правова спадщина у формуванні українського права. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2026.

У дисертації здійснено теоретико-методологічне узагальнення проблематики правової спадщини як багатовимірної системи, що впливає на формування українського права, та представлено нове розв'язання наукової проблеми правової спадщини. Останнє передбачає побудову концепції правової спадщини (у її взаємозв'язку з механізмами трансляції правових смислів), визначення її особливостей у національному правотворенні та формулювання пропозицій щодо збереження, відтворення й культивування спадкових правових змістів для підтримки континуїтету правового розвитку.

Визначено роль правової спадщини у забезпеченні правової наступності, у нормативній еволюції українського права та формуванні правової ідентичності. Обґрунтовано, що правова спадщина постає як одна з фундаментальних засад формування права, механізми її трансляції – як засіб передачі правових смислів, а формування права – як результат тривалої взаємодії правової спадщини, механізмів її трансляції та сучасних соціально-правових умов.

Розкрито сутність правової спадщини через взаємодію правових артефактів, інститутів, суб'єктів і цінностей, що утворюють єдину систему правової пам'яті та забезпечують комунікацію між минулими і сучасними формами права. Це дозволило виокремити два параметри формування правової спадщини: зовнішній (через рецепцію, схвалення й адаптацію українським суспільством запозичених норм, моделей і правових практик) та внутрішній (відтворення, осмислення й визнання власних традиційних норм, інститутів і символів, що є засобами збереження правової самобутності). Їхня взаємодія забезпечує структурну цілісність правової спадщини, поєднуючи стабільність і модернізацію у розвитку українського права.

Наголошено, що правова спадщина має три ключові виміри: онтологічний (реальність, у якій право відображає цінності, смисли й світоглядні основи суспільства); нормативний (система норм і принципів, що відбивають сталість правового порядку); цивілізаційний (механізм збереження і творення національної правової ідентичності). З'ясовано, що їхня взаємодія формує цілісну структуру права, котра забезпечує баланс між стабільністю й динамікою правового розвитку, а також сприяє відтворенню правових смислів у змінених історичних умовах.

Правову спадщину України окреслено як багатовимірну систему, що забезпечує закономірність та наступність еволюції українського права шляхом збереження, трансляції та адаптації власної правової спадщини, котра складається з національних правових традицій, національного правового досвіду, доктринальних ідей, принципів та механізмів правового регулювання, що виникли впродовж різних історичних етапів (періодів) та визначили унікальність української правової ідентичності.

Розроблено модель правової спадщини як структурованої частини правової матриці, що забезпечує стійкість правової системи та її здатність до оновлення.

Доведено, що правова спадщина виконує функції джерела легітимації права, каналу правової комунікації між епохами та механізму збереження правової ідентичності. Вона забезпечує не лише реконструкцію витоків сучасного права, а й визначення векторів правового розвитку. Обґрунтовано, що реалізація цих функцій відбувається через механізми трансляції правової спадщини, які охоплюють дві форми – нереклексивну, засновану на внутрішній правовій традиції та менталітеті, і рефлексивну, що включає зовнішню правову традицію, юридичну науку, правотворчу і правоінтерпретаційну діяльність. Перша відтворює спадкові зразки як апіорно легітимну частину правового життя, друга забезпечує їх критичне осмислення, систематизацію та оновлення в рамках сучасного правового мислення. В межах цих двох форм виокремлено гібридні механізми трансляції: правові інститути та правову поведінку. Правові інститути формалізують і стабілізують правові цінності, тоді як правова поведінка надає їм динамізму, забезпечуючи безперервність правового розвитку.

Підкреслено, що значення правової спадщини для сучасного українського права полягає у її здатності забезпечувати безперервність національної правової традиції, укорінювати її у загальнолюдських цінностях і, водночас, підтримувати здатність до оновлення. Це дозволяє розглядати правову спадщину як ресурс модернізації права, його гуманізації та посилення легітимності правового порядку в умовах глобалізаційних викликів.

Ключові слова: право, правова спадщина, правова матриця, правові артефакти, правова культура, правова традиція, формування права, нормативний факт, догма права, зовнішня та внутрішня правові традиції, правовий досвід,

правова пам'ять, трансляція правової спадщини, європейська правова інтеграція, правова глобалізація.

SUMMARY

Ryazanov M. Yu. Legal heritage in the formation of Ukrainian law. – *Qualifying scientific work submitted as a manuscript.*

Thesis for the degree of Doctor in Law, specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2026.

The dissertation provides a theoretical and methodological generalization of the phenomenon of legal heritage as a multidimensional system influencing the formation of Ukrainian law is carried out, and a new solution to the scholarly problem of legal heritage is proposed. This solution involves the construction of a concept of legal heritage (in its interrelation with the mechanisms of transmitting legal meanings), the identification of its characteristics in national law-making, and the formulation of proposals for preserving, reproducing, and cultivating inherited legal meanings to maintain the continuity of legal development.

The role of legal heritage in ensuring legal continuity, in the normative evolution of Ukrainian law, and in the formation of legal identity has been identified. It is substantiated that legal heritage functions as one of the fundamental foundations of the formation of law; the mechanisms of its transmission serve as a means of conveying legal meanings; and the formation of law is understood as the result of a long-term interaction between legal heritage, the mechanisms of its transmission, and contemporary socio-legal conditions.

The essence of legal heritage is revealed through the interaction of legal artefacts, institutions, actors, and values that form a unified system of legal memory and ensure communication between past and contemporary forms of law. This made it possible to distinguish two parameters of the formation of legal heritage: the external one (through the reception, approval, and adaptation by Ukrainian society of borrowed norms, models, and legal practices) and the internal one (the reproduction, comprehension, and recognition of indigenous traditional norms, institutions, and symbols that serve as instruments of preserving legal distinctiveness). Their interaction ensures the structural integrity of legal heritage, combining stability with modernization in the development of Ukrainian law.

It is emphasized that legal heritage has three key dimensions: ontological (the reality in which law reflects the values, meanings, and worldview foundations of society); normative (a system of norms and principles that reflect the stability of the legal order); civilizational (a mechanism for preserving and generating national legal identity).

It is clarified that their interplay forms an integral structure of law that maintains the balance between stability and the dynamics of legal development and facilitates the reproduction of legal meanings under changing historical conditions.

The legal heritage of Ukraine is defined as a multidimensional system that ensures the regularity and continuity of the evolution of Ukrainian law by preserving, transmitting, and adapting its own legal heritage, which consists of national legal traditions, national legal experience, doctrinal ideas, principles, and mechanisms of legal regulation that emerged during different historical periods and determined the uniqueness of Ukrainian legal identity.

A model of legal heritage as a structured component of the legal matrix has been developed—one that ensures the stability of the legal system and its capacity for renewal.

It is demonstrated that legal heritage performs the functions of a source of legal legitimation, a channel of legal communication between epochs, and a mechanism for preserving legal identity. It ensures not only the reconstruction of the origins of modern law but also the determination of the vectors of legal development. It is substantiated that the realization of these functions occurs through mechanisms of transmitting legal heritage, which encompass two forms: the non-reflective form, based on internal legal tradition and mentality, and the reflective form, which includes external legal tradition, legal scholarship, and law-making and law-interpretation activities. The first reproduces inherited patterns as an a priori legitimate part of legal life, while the second ensures their critical understanding, systematization, and renewal within modern legal thinking. Within these two forms, hybrid mechanisms of transmission are distinguished: legal institutions and legal behavior. Legal institutions formalize and stabilize legal values, whereas legal behavior imparts dynamism to them, ensuring the continuity of legal development.

It is emphasized that the significance of legal heritage for contemporary Ukrainian law lies in its ability to ensure the continuity of the national legal tradition, to anchor it in universal human values, and at the same time to maintain its capacity for renewal. This enables legal heritage to be viewed as a resource for the modernization of law, its humanization, and the strengthening of the legitimacy of the legal order amid the challenges of globalization.

Keywords: law, legal heritage, legal matrix, legal artefacts, legal culture, legal tradition, formation of law, normative fact, legal dogma, external and internal legal traditions, legal experience, legal memory, transmission of legal heritage, European legal integration, legal globalization.

Підписано до друку 4.05.2026
Формат 60х90/16. Ум-друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 2605-01

Видає і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідчення суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net